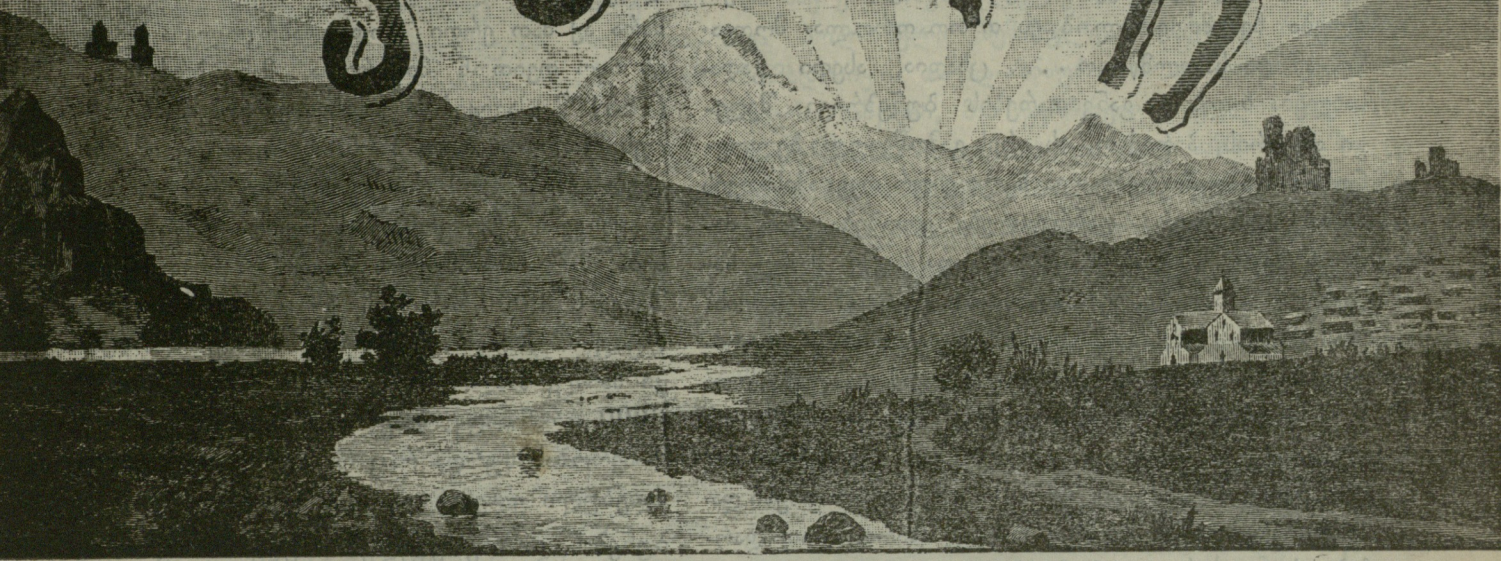

ს ა მ ს ლ ი

საპოლიტიკო, სამეცნიერო და სალიტერატურო ნახატებიანი გაზეთი გამოდის ქოველ კვირა დღეს
№ 52 დ ე კ ე მ ბ ე რ ი 25 1898 წ. № 52

შინაარსი: გადასახლება ნ. ჟორდანიასი.—სხვა-და-სხვა ამბავი.—განწირულნი საშობაო მოთხოვნა გ. წერეთლისა.—
კრიტიკული შენიშვნები (დასასრული) ივ. გომართელისა.—გამოკვრიოთ სი—ძისა.—ბაქო (დასასრული) არიძისა.—საქველ-მოქ-
მედო საქმე.—ქუთაისის ბანკის და კერძო განცხადებები

რედაქციის ადრესი: არწილერიის ქუჩა № 5, იმის პირდაპირ, სადაც აქამდის რედაქცია იმყოფებოდა.

№ XII „ჯუჯილისა“ გამოვიდა და დატურიგდება ხელის მომწერლებს.

საპოლიტიკო, სამეცნიერო და სალიტერატურო ნა- გა და ს ა ხ ლ ე ბ ა .
ხატებიანი გაზეთი II

„ს ა მ ს ლ ი“

გამოვა 1899 წელსაც ყოველ კვირაში ერთხელ ერთიდან სამ თაბახამდე. იმავე პროგრამით და იმავე თანამშრომლებით, როგორც 1898 წელს.

გაზეთი წლიურათ ღირს გაუზაფენელათ 7 მანეთათ, ხოლო გაგზავნით 8 მანეთ. ნახევარი წლით გაუზაფენელათ 3 მან. 50 კაპ., გაგზავნით 4 მანეთ. სამი თვით გაუზაფენელათ 2 მანეთ., გაგზავნით 2 მ. 50 კ. ოთხ თვით ნომერი სამ შაურათ. ხელის მომწერლებს წლის ფული შეუძლიათ ნაწილ-ნაწილათ გამოგზავნონ. ხელისმოწერა მიიღება თფილისში „წერა-კითხვის საზოგადოების კანცელარიაში“ (Дворцовая ул. д. зем. банка № 101) და თვით „კვალის“ რედაქციაში არტალერიის ქუჩა, № 5, კორპუსის ახლო.

ფოსტის ადრესი: Тифлисъ редакция „СВАЛИ“.

პირველ წერილში ჩვენ მოკლეთ გავარკვეეთ გადასახლების ძალა და მნიშვნელობა, როცა ის თავის ბუნებრივ დულილზე მიშვებულთ, ე. ი. როცა ის გამოწვეულია რომელიმე ერის ეკონომიური მდგომარეობით და სახეში აქვს უმთავრესათ ქონების და დოვლათის შეცდენა, ან და ადამიანის უსაჭიროესი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება. მარა არის ისეთი გადასახლებაც, რომლის უმთავრესი მიზანია არაეკონომიური კეთილდღეობა, არამედ რაიმე პოლიტიკური, ან ნაციონალური მოსაზრება. ამ შემთხვევაში გადასახლება შეიძლება ხდებოდეს წინააღმდეგ გადასახლებულთა ნიეთიერი ინტერესისა, თუ კი ის პოლიტიკურ ინტერესს ეთანხმება. ამიტომ ეს ორი მხარე ხშირათ შეეტაკება ხოლმე ერთმანეთს, ხშირათ დაჩაგრავს და დაასუსტებს ერთი მეორეს. და თუ მაინც ასეთი გადასახლება წარმოებს, ამის მიზნებია არა თვით გადასახლებულნი, არამედ მათ ზევით მდგომი გარეშე ძალა. ხალხი, გინდ მისი ერთი ნაწი-

კ. მარქსის ს. ხ. სსრ
სახელმწიფო და საზოგადოებრივი
მეცნიერებათა აკადემია

ლი, საცხოვრებელ ბინას ცეკლის ცხოვრების გასაუმჯობესებლათ, ხოლო სხვანაირი, უფრო განყენებული, მიზანი მას ვერ გაიტაცებს და თავის ძველ მიწა-წყალზე ხელს ვერ ააღებებს. ასეთი მიზნით შეიძლება ხელმძღვანელობდეს თათო-ოროლა მოღვაწე, ან და სახელმწიფო... ცხადია, ასეთი გადასახლება ხალხის განვითარების ბუნებრივი შედეგი არ არის, პირიქით, ის არის გამოწვეული ხელოვნურათ და დამაგრებულია ხელოვნურათვე. ამისათვის მას ძალიან ბევრი დაბრკოლება ეღობება წინ, ძალიან ბევრ მსხვერპლს იწირავს და საქმე მაინც სასურველ ნიადაგზე ვერ მყარდება. რატომ? რისთვის? ამის მიზეზია ის, რომ გადმომსახლებელთა პოლიტიკურ მისწრაფებას ეწინააღმდეგება გადასახლებულთა ეკონომიური მისწრაფება და მათ შორის იმართვის ბრძოლა. და სანამ ეს კონფლიქტი (შეჯახება) არ მოისპობა, მანამდის არ მოისპობა არც უმთავრესი დაბრკოლება და ამართული ზღუდე ამართულათ დარჩება. ხოლო როცა ის მოისპობა, მაშინ გადასახლება ბუნებრივ გზას დაადგება და ხელოვნური ზომებიც საჭირო აღარ იქნება.

ევროპის დიდ სახელმწიფოთა შორის სწულიად ბუნებრივ გადასახლებას აწარმოებდა და აწარმოებს ინგლისი. აქ მთავრობა ამ საქმეში პირდაპირ არ ერევა. ეს ინგლისელის თავისუფალ ნებაზეა დამოკიდებული, მის გაპქრიახობასა და თაოსნობაზეა მიშვებული. სამაგიეროთ საფრანგეთი, გერმანია და რუსეთი სხვანაირათ აწარმოებენ ამ პროცესს; სამივეს მთავრობა მხურვალე მონაწილეობას ღებულობს თავის მოქალაქეთა გადასახლებაში და ახალ ადგილებზე მათი ყოფმადგომარეობის მოწყობაში. მარა ამათ შორისაც, რასაკვირველია, განსხვავება იმდენათ, რამდენათაც ისინი წყობილებით და სახელმძღვანელო აზრებით ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან. ესენი, ასე ვთქვათ, აწარმოებენ სამ სხვა-და-სხვაგვარ გადასახლებას ერთი და იმავე სისტემისას, რომელთა გასაცნობათ ჩვენ აქ მკითხველს თვალწინ გავუტარებთ შემდეგ სამ მაგალითს: ფრანგების გადასახლება ალჟირში, გერმანელთა—პოლში (სილეზია და პოზნანი) და რუსებრს—კავკასიაში.

1830 წ. საფრანგეთმა დაიპყრო ჩრდილო აფრიკის ერთი ნაწილი, ალჟირი, ქვეყანა დიდათ დაჯილდოვებული უხვი ბუნებით, ხოლო დიდათ ღარიბი მკვიდრთა მოძრაობით და საქმიანობით. აქაური მცხოვრებნი, რომელთა უმრავლესობას არაბები შეადგენენ, არც ისე უკულტურო იყვენ, რომ ველური ცხოვრება ეტარებიათ და არც ისე კულტურიანი, რომ ევროპის გზაზე შემდგარიყვენ. მათი ცხოვრების უმთავრესი წყარო იყო—მიწის შემუშავება და საქონ-

ლის მოშენება. ერთი სიტყვით მდიდარი ბუნება, თავისუფალი ადვილები, ცოტა ხალხი, დაბალი კულტურა—აი საუკეთესო ნიადაგი გადასახლებისათვის. და კიდევაც დაძრენ ევროპიელნი ალჟირისაკენ. მარა აქ მათ ერთი დიდი დაბრკოლება დახვდათ—ეს იყო თვითონ მთავრობა. მან ბრძანება გასცა (1831 წ.) ალჟირში წასასვლელათ პასპორტი მიეცეს მხოლოთ ისეთ პირს, რომელსაც იმდენი შეძლება ექნება, რომ იქ თავისუფლათ ცხოვროსო. 1853 წ. ქენეის ერთ კომპანიას სურდა ახალშენის დაარსება, მარა საფრანგეთის მთავრობამ თვითოეულ ახალშენელს 3,000 ფრანკის ქონება მოთხოვა. გადასახლებულ უბრალო მუშას უნდა ჰქონებოდა 400 ფრანკი მაინც, ხოლო მიწის შეძენის მსურველს 1500—3000 ფრანკამდე, წასვლა კი მუქთი იყო. ცხადია, მთავრობას სურდა რაც შეიძლება ღონიერი და შეძლებული ელემენტი გადაესახლებია, რომ უცხო ბუნებას და ზნე-ჩვეულებას მედგრათ შებრძოლებოდა. მარა მიუხედავათ ასეთი შტრჩევისა, 1857 წ. 80 ათას გადასახლებულთაგან 70 ათასი უკან დაბრუნდა. ესენი ვერ შეეწყვენ ვერც იქაურ მიწა-ადგილს და ვერც იქაურ ჰავას. განსაკუთრებით ჰავამ იმსხვერპლა დიდ-ძალი ევროპიელი. 1830—1864 წლებში გადაიცილა 62,768 ევროპიელი, ხოლო დაიბადა 44,900. გადასახლებულთა ასეთ ამოწყვეტაში სხვადა-სხვა ერი სხვა-და-სხვანაირ მონაწილეობას ღებულობს. ისინი რაც უფრო ჩრდილოეთიდან არიან მოსულნი, მით უფრო მარცხდებიან ბუნებასთან ბრძოლაში და მით უფრო იხოცებიან. მაგ. 1856 წ. ათას სულ ევროპიელზე დაბადა გერმანელი 31, დაიბოცა 56; ფრანგი 41, დაიბოცა კი 43, იტალიელი—39 და 28, ხოლო ისპანიელი 46 დაიბადა და 30 მოკვდა. ასე რომ 1880 წლის გასელამდის თითქმის ერთი მილიონი ევროპიელი გადასახლდა, მარა უმრავლესობა ან უკან დაბრუნდა, ან და დაიბოცა და 1891 წ. დარჩენილთა რიცხვი ძლიერს ნახევარ მილიონს აღწევდა, ამაში ფრანგები უმცირესობაა, სულ 272 ათასი. ამ ქამათ ბუნების სიკაცურ დაძლეულთა და ევროპიელთა გამრავლებაც მკვიდრათ მიმდინარეობს. მეორე მხრით, ამ ახალმოსულ ხალხმა ქვეყანაში მეტი სიცოცხლე, მეტი საქმე და წარმოება შეიტანა, რამაც ადგილობრივი მკვიდრიც ამოძრავა და შრომის ყოველნაირ საბიელზე გამოიყვანა. მეტი საქმე კი მეტ ხალხს თხოულობს. მაშინ როდესაც მეთაურები, ევროპიელნი, რიცხვით უკან-უკან მიდიოდენ, ალჟირელნი კი გამრავლდენ და გაძლიერდენ. ამათი რაოდენობა 1877 წ. იყო ორ მილიონ ნახევარი, ხოლო 1891 წ. სამ მილიონ ნახევარს გადააცილა. მარა ამათი სუსტი მხარე იმაში მდგო-

მარეობს, რომ თათქმის ყველა მეურნეობით ცხოვრობს (3,228,522 სული), მრეწველობა და ვაჭრობა კი ერთიანათ ევროპელთა, განსაკუთრებით ებრაელთა, ხელშია. აქედან აიხსნება ის საშინელი ანტისემიტური მოძრაობა, რომელიც დღეს ალჟირში ტრიალებს. ამას ისიც უნდა დაეუმატოთ, რომ გადასახლებულთა ათჯერ მეტ გადასახადს იხდის, ვინემ მკვიდრი. 1)

ამნაირათ, საფრანგეთის კოლონიალური პოლიტიკა ალჟირში არის პოლიტიკა ზომიერი, მას არც მკვიდრთა განადგურება აქვს სახეში და არც მათი ძალათ გაფრანგება. ის არ მეცადინეობს არც არაბთა ხელოვნურათ გაღარიბებას და არც ფრანგთა ხელოვნურათ გამდიდრებას.

სულ სხვაა გერმანია. პირველ ყოვლისა, გერმანიის პოლიტიკურ წყობილებას ბიუროკრატიულ-ფეოდალური ბეჭედი ახის. ამიტომ აქ თუ რამეს აკეთებს სახელმწიფო, აკეთებს უთუოთ ბიუროკრატიული წესრიგით. მეორეთ, გერმანიის ნაციონალური მიმართულება, მის საზღვრებში მყოფი უცხო ერები გააკერმანელოს, გერმანიის კულტურა, ენა და ზნე-ჩვეულება შეუსისხლ-ხორცოს. ამ მიმართულებას ეწოდება პან-გერმანიზმი. ერთი სიტყვით, ბიუროკრატიზმი და პან-გერმანიზმი—აი, გერმანიის მთავრობის ორი ფეხი, ის ყოველთვის და ყოველგან ამაზეა შემდგარი და ამით დადის. და, რაღა გასაკვირველია, ამითვე რომ შესულიყო პოლშიაში, ელხას ლოტარინგიაში, შლეზვიგ-ჰოლშტაინში და სხვაგან. აქ განსაკუთრებით საინტერესო არის გერმანიის კოლონიალური პოლიტიკა პოლონელთა მიმართ. გერმანია გაცილებით უფრო წინ-წაწეულია ეკონომიურათ, ვინემ პოლშია. მაშინ როდესაც გერმანიის თითქმის ყველა ნაწილებში მრეწველობა ქარბობს მეურნეობას, პოზნანში და სილეზიაში (პოლშის პროვინციე-

ბი) მეურნეობა ბატონობს. და რადგანაც დღეს მეურნეობა მეორე ხარისხიან რაღს თამაშობს ნაციონალურ წარმოებაში, ცხადია პოლონელსაც მეორე ხარისხიანი როლი უნდა მანიჭებოდა გერმანიაში. და ასე ერთმანეთს დაეჭაკენ გერმანელი მრეწველი და პოლონელი მემამულე. მოხდა ის, რაც უნდა მომხდარიყო. თავად-აზნაურობამ თანდათან გაანაღდა თავისი მამული, მას გერმანელი ფულის პატრონი დაეპატრონა. ის გადასახლდა ახალ სამშობლოში და ხელი მიჰყო მეურნეობას. მარა, მეორე მხრით, მას არ გაჰყვა გერმანიის მუშა-ხალხი; არ გაჰყვა ერთი იმიტომ რომ თვით გერმანიაში მრეწველობის აღორძინებამ დიდ-ძალი სამუშაო გაუჩინა და მაშასადამე სხვაგან წასვლას არ საჭიროებდა. მეორეთ, იმიტომ რომ პოლონელივით ცოტა ქირას არ დაჯერდებოდა და მაშასადამე კონკურენციასაც ვერ გაუწედა. ასე და ამნაირათ, გერმანელი მემამულე მოიმწყედა პოლონელთა შორის და იძულებული შეიქნა რამდენიმეთ გაპოლონელებულიყო. ამას გარდა, მან, როგორც ფულიან მემამულემ, ხელი მიჰყო მიწის ინტენსიურათ წემუშაებას, ბევრი მუშა ხალხის დაქირაებას და სხვა. პოლონელ ხალხს საქმე გაუჩნდა, სამუშაო კარზე მოუკარდა. ამ გარემოებამ წინა წასწია ხალხის გაძრავლება და მით პოლონელთა გავლენა და მნიშვნელობა გაძლიერდა. ახლა ისინი თავისი სამშობლოთი არ დაკმაყოფილდენ, თვით გერმანელთაც მიუხდენ მათ ქვეყანაში და შრომის ბაზარზე შეეცილენ. აი, ამ მიმდინარეობამ დიდათ დააფიქრა მთავრობა და რეისტაგი. სახელმწიფომ მოინდომა ამის შეფერხება, ერთი მხრით, სასტიკი კანონებით (ბისმარკის პოლიტიკა პოლონელთა ენის და სკოლის შესახებ) და მეორე მხრით, შიგ პოლშიაში გერმანელთა გადასახლებით. ითქვა—ასრულდა. 26 აპრილს, 1886 წ., რეისტაგმა ხმის უმრავლესობით მიიღო ბისმარკის კანონ-პროექტი გადასახლების შესახებ. ამ კანონის ძალით დაარსდა განსაკუთრებით გადასახლებელი კომისია, რომლის დანიშნულებაა შემდეგი: 1) შეყიდვა პოლონელთა მიწა-ადგილები; 2) დაქრა პატარ-პატარა ნაწილებათ და იჯარით, ან ყიდვით გერმანელ კოლონისტებისთვის მარცხა; 3) ამისათვის კომისიას ეძლევა ხაზინიდან ასი მილიონი მარკა (დაახლოებით 48 მილიონი მანეთი); 4) დახსნა გერმანელთა ახალსოფლებში სკოლების, ეკლესიების და სხვა საჭირო დაწესებულებების. კომისიას მამულები უნდა ეყიდა ისეთ სოფლებში, სადაც გერმანელი და პოლონელი ახლო-ახლო, ან და შერეულათ ცხოვრებდენ. გადასახლება იქ, სადაც მხოლოდ პოლონელი ან და გერმანელია, უნაყოფოა, ვინაიდან პირველ შემთხვევაში პოლონელთა გავლენ-

1) რაც შეეხება მიწა ადგილების შექმნას, ამას უნდა ითქვას შემდეგი: მთავრობამ ძამუფი ჩამოაწოვა მხოლოდ აზნაურობას (ბეებს) და სასაზინოთ შერიცხა, საღლის საკუთრებას კი არ შეეხება. გადასახლებულთ პირველათ სასაზინო მიწა ეძლეოდათ მუქათ იმ პირობით რომ გაყიდვა და დაგირავება არ შეეძლოთ, მარა ჩანდა გამოჩნდა, რომ ამ მუქათ შექმნილ მიწას, და კიდევ ასეთი პირობით, სასუკვეფი ნაყოფი ვერ მოჰქონდა, შატრონი მას არ უყურებდა, როგორც საკუთარ მამულს და ვერც ნმარობდა, როგორც საკუთრებას. ამან დაჰქვიათ მეურნეობა და უკან დაჰქნა მეურნეობა. ამიტომ შემდეგ მუქათ დადირავება მოსხეს და დაიწყეს მიწის გაყიდვა, რამაც სამეურნეო საზარეზე უფრო შეძლებული საღის გამოიყვანა.

ნა თავისას იხამს, ხოლო მეორე შემთხვევაში კა აღარაინ არის გასაგერმანელებელი. გადმოსახლებულს პირველ სამ წელიწადს მიწა მუქათა ეძლევა, მერე კი სამი პროცენტი უნდა იხადოს ხაზინის სასარგებლოთ, სანამ ერთიანათ გამოიყიდდეს. დროებით მოიჯარადრეს კი ასეთა შეღავათა არ აქვს. გადმოსახლებულთ უნდა ჰქონდესთ იმდენი შეძლება, რომ მამული შეამუშაონ და თავის ალაგას დიდ ხანს გასძლონ. მათ და კომისიას შორის იკერება პირობა ნოტარიუსის წესით. კომისიის გამოანკარიშებით გადადებული ფულით უნდა შეყიდულიყო 200,000 ჰექტარი მიწა (თითო ჰექტარი 560 მარკათ). აი, ასეთია პლანი.

ახლა ენახოთ როგორია საქმე. გასულ წელს მთავრობამ რეისტრავს წარმოუდგინა ამ გადასახლების ანგარიში, საიდანაც ეტყობულობთ შემდეგს: ათი წლის განმავლობაში (1886—1896) ორ მილიონ პოლონელთა შორის ჩაუსახლებიათ მხოლოდ 1975 კომლი გერმანელი, რაიცა ათი-ათას სულს შეიცავს. ამაში 40,9 პროცენტი ყოფილა ისევ იქაური, იმავე პროცენტებში მცხოვრები, გერმანელი. ესენი კი, როგორც ადგილობრივ დაბადებული და აღზრდილი, რამდენიმეთ ვაპოლენებულთა. მაშასადამე მხოლოდ 5000—6000 ახალი გერმანელი მომატებიათ, და ესენიც ახლო-მახლო პროცენტებიდან. საკვირველია, რომ თუმცა მიმოსვლაც და ჰაერიც ხელს უწყობს გერმანელთა პოლშიში დასახლებას, მარა ისინი ამერიკაში წასვლას უფრო რჩეობენ, ვინემ პოზნანში. ამას გარდა, კომისიის მოქმედებას წინ აღუდგენ პოლონელები, იმათაც დაარსეს ერთი პარტა ბანკი, რომელსაც ასი მილიონი კი არა, ათიც არ მოეძეოდა და შეუდგენ პოლონელთა გასაყიდი მამულების შეყიდვას. ამიტომ კომისია იძულებული შეიქმნა უწინდელი თავისი პლანი შეეცვალა და საჭიროებისამებრ გერმანელთა მამულიც შეეყიდა, ასე რომ უკანასკნელ 4—5 წელს ნაყიდ მამულთა ნახევარი გერმანელთაგან შეიძინა, ხოლო 1896 წ. ნაქვეარზე მეტაც. თითო ჰექტარი დაჯდა 606 მარკათ, მაშასადამე 200,000 ჰექტარის მაგიერი ახლა 140,000 ჰექტარის ყიდვას ანგარიშობენ. გადასახლებულნიც, მიუხედავთ ყოველ ნაირი შეღავათისა, გაჭირებაში ჩაევარდენ. მთავრობის „ანგარაში“ ამბობს: „გადასახლებულთ თუმცა ძალიან ვარჩევთ, მხოლოდ შეძლებულთ და ფულიანთ ვასახლებთ, სახელმწიფო ბანკიდან სესხსაც ვაძლეეთ, მარა მაინც კერძო პარკების ვალებში ვარდებიან და ცხოვრების ბაღში იხლართებიან. სანამ ისინი გადაიხდიდენ რენტას, ბანკის სესხს და კერძო ვალებს, მანამდი ერთნაირ კრიზისში იმყოფებიან...“ ასე თუ ისე, ას მილიონი-

ან ბანკის ათი წლის მოქმედებამ გერმანიის პოლშიში შეძინა მხოლოდ ექვსი ათასამდი გერმანელი და ესენიც გაჭირებულ მდგომარეობაში ჩაყარა! ეს 26 აპრილის კანონის სრული გაკოტრებაა, ეს მთავრობის პლანების სრული დამარცხება! სარგებლობა ერგო მხოლოდ პოლონელ და გერმანელ მემამულეთ, რომლებმაც თავისი რაფათ შეძენილი მამულები ძვირათ გაასაღეს.

ამ გვართ, ეს ორი მაგალითი გვიჩვენებს: 1) გადასახლებულთა აუცილებელი საჭიროებაა საკმაო ნიეთიერი საშუალება და კულტურული მომზადება. 2) გადასახლება მაშინ მყარდება მკვიდრ ნიადაგზე, როცა ახალი და ძველი სამშობლოს კლიმატიური პირობები ერთმანეთს გეანან და 3) როცა ხალხის ეკონომიური განვითარება მას არ ეწინააღმდეგება. თუ რომელიმე ეს პირობა, განსაკუთრებით კი პირველი და მესამე, დაცული არ არის, გადასახლებაც ნაძალადევი საქმეა და ყოველსავე ნიადაგს მოკლებულია... 2)

ნ. ყოზღანია.

სხვა-და-სხვა ამბავი.

თფილისის სამეურნეო საზოგადოების რჩევამ ამ დღეებში მიიღო გურიის სამი სოფლის, ნიგოთის, ლანჩხუთის და ჩიბათის მცხოვრებთა თხოვნა, რომელშიაც წერენ შემდეგს: ეს უკანასკნელი ოთხი წელიწადია რიონი გადმოდის თავის კალაპოტიდან და საყანვ ადგილებს ერთიანათ აობრებს, ჩვენი ცხოვრების ერთათ ერთ წყაროს—სიმინდს—ან აფუჭებს ან და მთლათ მიაქვს. ამისგამო მიწის შემუშავება უკან წავიდა, „მუშები რჩეობენ სხვაგან დლიურ ქირაზე წასვლას, ვინემ შინ დაჩვენას და თავისი, ან სხვისა ადგილების შემუშავებას. სახანე-სათესი მიწები შემცირდა“. აქედან ერთათ ერთი გამოსავალი—ეს არის რიონის ნაპირებზე დამბების გაკეთება, მარა ამაზე ნება-ყოფლობით ვერ შევთანხმდით, ხალხი უარს ამბობს „პრიკოვორის“ გაკეთებაზე, „რადგანაც ამ ნაირი „პრიკოვორებით“ ის არა ერთხელ გაუტყავებიათ“, თუმცა თითოეული ჩვენგანი მზათ არის შრომით, ხე ტყით და ფულით დავებმაროთ ამ საქმეს. ამისათვის გთხოვთ გვიშუამდგომლოთ, სადაც ჯერ არს, და რიონის ნაპირთა გამაგრება გვატვირთი-

2) ამ წერილში მოთავსებული ცნობები ამოკრეფილია შექმდები წყაროებიდან: ლერუა პოლიოს: „Колонизация у новѣйшихъ народовъ“; შროფ. კონჩადის „Handwörterbuch der Staatswissenschaften“; „Stateman's Year—Book for 1892“ და სს.

ნათ. თხოვნაზე ხელი უწერია ათასამდე კაცს. სამეურნეო საზოგადოების რჩევა ამას განიხილავს შობა-ახალწელს შუა და თავისი რეზოლუციით წარუდგენს მთავარ-მართებლის საბჭოს და აქედან შეიძლება ინჟინერი გაგზავნოს რიონის ნაპირების დასახედავით და საქმის ადგილობრივად გამოსარკვევად. სასურველია ეს ჩქარა იქნებოდეს და მუშაობასაც ჩქარა შეუდგებოდენ, თვარა გაზაფხული მოახლოებულია და მერე დამბებას გასაკეთებლათ არც ხალხს სცალია და დაგვიანებულიც იქნება.

„კავკასის“ სიტყვით თფილისში არსდება ქალაქის ფაბრიკა, რომლის ძირითად თანხათ იქნება ნახევარი მილიონი მანეთი.

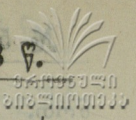
14 ამ თვეს, რკინის გზის სახელოსნოების და ღებოს მუშებმა, რიცხვით 4000-მდე, ხელი აიღეს სამუშაოზე და ერთი კვირა არ უმუშაიანთ. მიზეზი მუშაობის შეჩერებისა იყო რკინის გზის სამართველოს ცირკულიარი (№ 46), რომლის ძალით მიამაველი წლის პირველ იანვრიდან მოსამსახურეთა დაჯილდოების ძველი წესები უქმდება და მის ალაგას ახალი მყარდება. ამის ძალით ისპობა ავთამყოფ მოსამსახურეთა მუქთი წამლობა, უმცირდებათ ფულით შემწეობა, ეძლევათ ნაცელათ ექვსი მუქთი ბილეთისა მხოლოთ ორი და სხ. და სხ. აი, ამ გარემოებამ უკმაყოფილება დაბადა საზოგადოთ რკინის გზის ყველა მოსამსახურეთა შორის, განსაკუთრებით კი მუშებში და ის იყო მუშაობა შეწყვეტეს. პირველ დღეს არც ერთი საქონლის მატარებელი არ გაუშვეს... 21 ამ თვეს მუშაობა ხელახლა დაიწყეს. ამ საქმის გამოსაძიებლათ პეტერბურგიდან გზათა-სამინისტროს მოხელეა გამოგზავნილი.

მკითხველს ეხსომება, რომ ვექილმა პლიუშევიცკიმ თავ. კ. მუხრან-ბატონს სასამართლოში უჩივლა ასი ათასი მან. მართებს ჩემიო და თანაც მისი მამის ხელმოწერილი თამასუქი წარუდგინა. თ. მუხრან-ბატონმა ეს თამასუქი და ხელ-წერა ყალბათ იცნო. ამისგამო პლიუშევიცკიმ დაჭრა თ. მუხრან-ბატონი და თვითონაც თავი მოიკლა. ხოლო ეს ყალბათ აღსარებული ქალაქი გაგზავნეს პეტერბურგში, ეკსპერტებთან გასაშინჯათ. ექსპერტებს ქალაქი გაუ-

შინჯავთ და დაუდგენიათ: ხელნაწერს არავითარი სიყალბე არ ეტყობაო...

გასულ კვირაში ქ. ვარშაეაში ძველი დაუდგეს პოლშის შესანიშნავ პოეტს და მოღვაწეს ადამ მიცკევიჩს. (1778—1855) მიცკევიჩს წერასთან ერთათ მოქმედებაც ჰქონდა შეკავშირებული. მან მილო მონაწილეობა პოლშის რევოლუციასში და შემდეგ დამარცხებისა (1831 წ.) საფრანგეთში, იტალიაში და სტამბოლში აგროვებდა გადახეწილ პოლონელთა ლეგიონებს ხელ-ახალი რევოლუციისათვის. ამ ბრძოლაში და მუშაობაში ის გადაიცვალა სტამბოლში და დაკრძალეს პარიჟში. 1890 წ. მისი ნაშთი პარიჟიდან დიდის ამბით გადმოიტანეს და აესტრის პოლონელთა დედაქალაქში კრაკოეში - მიწას მიაბარეს. მის თხზულებებში შესანიშნავია ორ ტომიანი პოემა „პან ტადეუში“, რომელშიაც პოლშის ერის სულის კვეთება და მისწრაფება გამოხატული.

წესდება თფილისის კომერციულ სასწავლებლისა, რომელსაც აქაური ვაჭართა საზოგადოება არსებს, უკვე დამტკიცდა და ამ დღეებში გამოცხადდა. სასწავლებელი შერიცხულია საშუალო სასწავლებლათ და შეიცავს შეიდ კლასს: პირველ ხუთში ასწავლიან საზოგადო საგნებს, ხოლო უკანასკნელ ორში სპეციალურ, სავაჭრო, საგნებს. აი, ეს საგნები: სამღეთო სჯული, რუსული ენა და სიტყვიერება, ორი უცხო ენა, ისტორია, გეოგრაფია, მატემატიკა, ბუნების ისტორია, ფიზიკა, სავაჭრო არითმეტიკა, ბუხგალტერია, სავაჭრო მიწერ-მოწერა (რუსულ და უცხო ენებზე), პოლიტიკური ეკონომია, კანონმდებლობა (განსაკუთრებით სავაჭრო და სამრეწველო), ქიმია, საქონლის ცოდნა, კომერციული გეოგრაფია, ლამაზი წერა, ხატვა და გიმნასტიკა. ყველა ეს სავალდებულო საგნებია. ხოლო ადგილობრივი ენები (ქართული, სომხური და სხ.), ცეკვა, გალობა და მუსიკა არ არის სავალდებულო... სასწავლებელში მიიღებენ ყველას, ვინც ეზამენს დაიჭერს, უპირატესობა კი ვაჭართა შეილებს მიეცემათ. სასწავლებელთან შეიძლება მოსამზადებელი კლასებიც დაარსდეს.

ჩვენ მივიღეთ: „სიტყვიერების თეორია“ შედგენილი ანსიმანდრიტის კაჩიანისა და გ. უიფშიძის მიერ. შეიცავს 640 გვერდს და ღირს შედარებით ამაყად — სულ ერთ მანეთად.

გ ა ნ წ ი რ უ ლ ნ ი

(საშობაო მოთხრობა).

გუძღვნი ან... წ...

სოკოტობის საღამო იყო. სოფლის განაპირას ცარიელ მინდორზე იდგა ერთი სახლი, რომლის სახურავსაც კარგა დიდი თოვლი დაწოლოდა. ცალ მხარეზე სახურავი გადახდოდა და შიგ სახლში ერთ კუთხეზე თოვლის ზენი ეყარა, სახურავიდან ჩასული. შუა კერაზე ორი ნალოების ნამწვები იდგა, თავჩაფერფლულები. ნაცარგავსებულ კერაზე ცეცხლი მინელეხულ იყო და ზედ სქელი ფერფლი გადაფარებოდა. კერას გარშემოსხდომოდა ხუთი ბოეში, ყველა პერანგსამარები, თავშიშვლები და მუხლებ ქვემოთ, რაზედაც პერანგები არ წვდებოდათ, ჩაჩუთრული წვივები მოუჩანდათ; ყინვა-ტალახისგან დახეთქილი ფეხები ნაცარში შეეწყობა გასათბობათ. სულ უფროსი იქნებოდა ასე თორმეტი წლის ეაფი, ნალოზე იჯდა და თვლებს იქით-აქეთ აფეთებდა, თითქოს ფიქრობდა, რა გვეშველება?... ხვალ შობა არის და საკლავათ ღორი კი არა, ქათამიც არსად გვეშოვებაო. თუ დედამ მგზობლებში ვერა იშოვარა, ვაი თუ ვერც კი გავიხსნილოთო.

— სად ალი დედა? მცევა!... მშია!... — აჭუჭყუნდა სამი წლის გოგო და ატირებული თვლებიდან ცრემლის კურცხლები გადმოყარა.

— ნუ ტირი, ქაქლო, ნუ ტირი!... — მოფერებით დაუყვავა თორმეტი წლის ბიჭვა; დედა მაღე მოევა, ქათამს მოგვიყვანს, მისი კუჭი და დეიძლი ხვალ შენი იქნება. ცოტა მოიცადე, დედას შენთვის კორკოტის ნარჩენი აქ შენახული.

— აღ მინდა კოლკოტი ალა, ალა... დედა მინდა! — კიდევ უფრო გააბა პაწია ქაქლომ ღრიალი. სხვებიც თითქოს ქაქლოს ფეხის ხმა აჰყვენ და მორთეს საერთოთ ტირილი. თორმეტი წლის ბიჭი წა-

მოვარდა უცებ და გაეშურა კარებისკენ, ორივე ხელები მიაბჯინა კარების ჩარჩოს და დაუწყა თოვლიან მინდორს ცქერა, თითქოს ელოდა დედის მოსვლას. მართლაც ამ დროს სახლს მოეშურებოდა ერთი შუახნის დედაკაცი, მუხლებამდის კაბა-აწეული, რომლის განები სარტყელში ჰქონდა ჩაბნეული, ტიტველი ხელები ილღიაში ჰქონდა ამოდებული, ეტყობოდა შეცივნოდა. შემოვარდა თუ არა სახლში, უფროსმა შეიღმა შეჰყვირა: დედა, სად იყავი აქამდის?... ბოეშებმა ზრიალი შექნეს, ქაქლო ველარ გაეჩუმე, დედა მინდაო — ტიროდა.

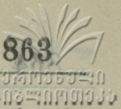
— დედა მოგიკვდათ, წყალწადებულთ შეილებო!... ნეტამც, მართლა, აღარ მქნა ქვეყანაზე! — წაილაპარაკა ქალმა სასოწარკვეთილებით, გაეშურა კერას და სიცივით გალუგული ფეხები ჩატნტრა თფილ ნაცარში. ამ დროს ქაქლომ გაუწვდინა დედას თავის პაწია ხელები: „ამიკვანე!“... დედამ დაავლო ხელები თავის პაწია შეიღს, ჩაიხუტა გულში და დაუწყა კოცნა: „რაო, დედა, რატომ ტირი? შენ მოგიკვდა შენი დედა, რომ თქვენი ტანჯვის ხმა იმას აღარ ესმოდას“.

დანარჩენი ბოეშები წამოვარდენ ზეზე, შემოეხევენ მას ჭივილ-ხივილით, ზოგი კაბას წვედა, ზოგი მის კაბის კალთებში იმალებოდა და ყველა ერთიანათ შედივოდენ „გეცივა დედა, ცეცხლი ჩაქრა“.

— კა, შეილებო, ახლავე დაგინთებთ ცეცხლს, დამაცალეთ. იმან ქაქლო ისევ ჩამოსვა ძირს, მოავლო ცულის ხელი, შეახეთქა რამდენიმე სანათი ნალოებს, გამოჩხრიკა ღველფი, ააკიზინა ცეცხლი, დაყარა ზედ სანათები, დაჯდა კერის წინ და შემოისხა გარშემო თავის შეილები. ცოტა ხანს იქით ცეცხლი გაძლიერდა, ნალოებს მოედვა და ალი კარგა მაღლა ავარდა. გაცოცხლებულმა კერამ ბოეშების ყურადღება მიიქცია. დედა მათი ახლა მიუბრუნდა თავის უფროს შეიღს და იწყა წარსული წლის მოგონება.

— შეილო, შარშან უფრო ბედნიერი ვიყავით. შარშან საშობოთ მამა შენმა ამ დროს კარგი მსუქანი ღორი დაკლა... —

— უი, დედა!... მართლა! მამინ რა მხიარულათ ვიყავით! — ჩამოართვა სიტყვა უფროსმა შეიღმა. — მეც ვეხმარებოდი გაფხეკაზე. როცა მამამ ღორი გაუფუ-

ქა და გაწმინდა, ამ კერაზე რომ მაშინ დავიწყებულნი ვიყავით, შედეგად ზედ და დაუწყო ტრუსეა. ისე გარუჯა, რომ კანი დაეწვა, სულ შავით გადიქცა. მერე რომ ჩამოიღო, დანით ვუხეკდით, მეც ვეხეხებოდი, სულ ბამბის ქუთასავით გავხეხეთ. მერე რომ გაუტრა მამამ და გულ-ღვიძლი ამოუღო, ერთი ნაჭერი ღვიძლი მე მომცა სამწვადეთ..

— მეც, დედა, მეც მომცა!—სინარულით წამოიძახა მეორემ.

— მე გულისჩანათალი მომცა. — დაატანა ქულოპანით მესამემ.

— გავთალეთ შამფურები, წამოვავეთ ზედ სამწვადეები და დაუფიცვით ამ კერაზე... უჰ, დედა, რა გემრიელი იყო! — განაგრძო ისევ უფროსმა შვილმა.

— არა, ჩემი მწვადი, გულისჩანათალი, უფრო გემრიელი იყო, — შეედავა მას უმცროსი ძმა. ამ დროს წამოიწია პაწია ქაქლო ტირილით და შეჭყვირა დედას.

— დედა, მე ლოლის ღვიძი მინდა, ლოლის ღვიძი!...

— უი, შენ დედას, ნეტაი აღარ მქნა რომ ამ ბედს არ შევსწრებოდი! — ამოიხენეშა ქალმა მწუხარებით და დაირტყა მუხლებზე ხელები. — ვაი, თქვენს დედას, შვილებო. წრეულს საშობოთ ღორი კი არა, ქათამიც აღარ გექნებათ. რა ექნა მე უბედურმა, სად წავიდე, ვის შევტერო ჩემი მღვთმარეობა? იმ უბედურმა მამა თქვენმა მთელი მეზობლობა ააქოთა, ყველა გადაიმტერა. უიმისათ ჩვენ ვინლა შემოგვხედავს. რა უდროა დროს დაიბნელდა მზე. იქნება ის უბედური, ჩვენზე უფროც მწუხარებაშია ახლა, ნაობალტში გამოამწყვდევული. თქვენ მკადი მაინც გეშოვებათ და იმას იქნება მკადი კი არა წყალიც ენატრება... რანაირათ შეუბრალებლათ გაუკრეს ხელები! ახლაც თვალწინ მიდგას მისი შესწინებული ფერმკრთალი სახე... მშვიდობით, უბედურო ჩემო ცოლ-შვილო, ვაი თუ ველარც კი მოვესწრო თქვენ ნახვასო... უიმე, უიმე... რა ენახე, რას მოვესწარი?... რომ მომკვდარ იყო ის უბედური; ათასწილათ მერხია, იმის ისე გაუპატიურებას..

ამ ლაპარაკზე ბოეშები კვლავ აზვილდენ. უფროს შვილს თვალეებზე ცრემლი წამოადგა.

— დედა, მშინა — ტირილით მოეხდაუჭა ამ დროს პაწია ქაქლო,

— მოდი, შვილო, კორკოტის ნარჩენი მაქ თახჩაში. — აიქვანა პაწია და გავშურა თაროსკენ.

— მეც, დედა! — მოიძახა მეორემ,

— მეც, დედა! — განაგრძო მესამემ

— მეც... მეც... — და ყველა შვილები გამოედევნენ უკან, უფროს შვილს გარდა, რომელიც კერასთან იჯდა და ცრემლიან თვალეებს იწმინდა.

მას აქეთ, რაც ოჯახის პატრონი ბერი გიჟია-შვილი დაიჭირეს და წაიყვანეს სატუსალოში, მისი ცოლი და წერილი შვილები თავმოკრილ ქათამსავით დაფოფხავდენ, არ იცოდენ, რა ექნათ და, ის იყო, საცხოვრებელიც შემოლეოდათ.

ბერი გიჟია-შვილი ობლობის ვაებაში იყო გაწვრთნილი. ხუთი წლის იყო, რომ დედ-მამა დაეხოცა და ბერიკა — ასე ეძახდენ მას პატარაობაზე — აიყვანა ბებიდამ სამადლოთ. ყმაწვილობიდანვე ეტყობოდა ბერიკს ხასიათის სიფიცხე და მესისხლეობა. ბებიდა ძალიან ტუქსავდა ყმაწვილს უსაქციელობისთვის, მაგრამ პაწია ბერიკი რაღაც დაბადებიდანვე თავისებური ხასიათის იყო; რაც თვითონ ჭკუაში არ მოუვიდოდა, ვერას გააკეთებებდა კაცი. ის საოცარი მტერი იყო ბოსტნების და ყანების. როგორც კი სიმიდი მოიწვოდა, მეზობლის ყანები განადგურებული იყო მისგან. მისი ხნის ბოეში რომ იმისთანა უშიშარი ყოფილიყოს უმთვარო ღამეში სიარულის დროს, არავის უნახავს. როგორც კი შებინდებოდა, ბერიკა გადიპარებოდა მეზობლის ყანაში და ოც, ოცდაათ ტაროს ერთათ მოამტერებდა, მოიტანდა შინ და იყო მისგან ერთი ხუხეა და წვა ჭყინტლი სიმიდებისა ნაკვერცხლებზე. რადგან თვითონ მის ბებიდასაც ძალიან უყვარდა შემწვარი ახალი სიმიდი, ამისთვის ბერიკას არას ეუბნებოდა, თუმცა კარგათ იცოდა, რომ მისი ბარობით მეზობლის ყანები განადგურებული იყო. ერთი უღელი კაჭიჩი იმდენ ზარალს ვერ მიცემდა ყანას ერთ ღამეში, რასაც ბერიკი ერთი საათის განმავლობაში უზამდა. ის იყო აგრეთვე კიტრისა და ნესვის მტერი. ყოველ ზაფხულობით იყო მეზობლებში ერთი ჩივილი და შუთი: „პაწია ბერიკმა ამოგვიგლო ყანები და ბოსტნებიო“. ხშირათ მიდიოდენ მის ბებიდასთან საჩივრელათ; მაგრამ ბებიდაც ასე ეტყოდა: „რა ექნა, ბატონო, ეგ ერთი რაღაც ღეთისრისხვა და ეშმაკის შვილია, მაგაზე არც წყრომა და არც გალახვა არ მოქმედებსო. ჩემი ყანაც და ბოსტანიც მაგან განადგურა. სულ კიტრის და ნესვის ბარდები დამითელა, გამიჯევა, გამიხმო, მარა რა ეუყო. გაუდარაჯ-

დით, ბატონო, და, თუ შეისწოთ, თუნდ კიდევ მოკალითო“.

მართლაც ერთ საღამოს, ასე სოფლის ვაზშობის დრო იყო, მოადგა კარზე მწარეთ აზუფლებული ბერიკა: ცხვირში სისხლი მოდიოდა და ყურის ბიბილი ნახევრათ ახეული ჰქონდა.

ბებიდას ძალიან შეეცოდა ამ მდგომარეობაში პაწია ბერიკა, ბევრიც წყველა ავი მეზობელი, მაგრამ თვითონ ბერიკასაც ასე ეუბნებოდა: ავრე მოგიხდება, რომ არ დაცხრები, შე უბღუროეო. ნუ ხარ კატრის, ნესვის და სიმილის მუსუსი, თვარა ერთხელაც არის, მოგკლავს ვინმე. მთელი მეზობლები მოგვანდურე, შე უკმეხო! რა დაგათრევს ამ ღაჩეში, დაეგდე შინ და იყავი.

ბერიკმა გულში ჩაიგდო ეს ამბავი და ორი კვირაც არ გასულა მას აქეთ, რაც ის გაუდარაჯდა ერთ ხევში მის გამლახვე მეზობელს, რომელსაც დაგვიანებოდა ყანაში. ბერიკს დაეგროვებინა ერთი კალთა წვრილი რიყის ქვეები და მიმალულ იყო ხევისპირათ ჩირგენალში. კარგა დაღამებული იყო, რომ მისი მწარეთ გამლახველი ჩამოვიდა იმ ხევში. ბერიკამ იშოენა დრო და მოურთო რიყის ქვეები. როგორც წვიმა, ისე მიაყარა: ზოგი ბექებში მოახვედრა, ზოგი კისერში, ზოგი თავშიაც. მეზობელი გაოცდა და იკადრა გაქცევა. ბერიკი გამოვიდა და თან ქვეებს ესროდა. მეზობელმა სხვა ვერა იფიქრა რა, სწორეთ რალაც ავი სული, ან ალი დამხვდა ხევშიო, შეშინდა და თან დაიწყო ხმა-მალლა ყვირილი: „წმინდა გიორგი ლომისისა, შენ დამხსენ ალცგანო“; მაგრამ სანამ ეზოში არ ჩაასწრო, არა ეშველარა. შეეცდა თუ არა ეს კაცი თავის სახლში, ცოლი შეერთა მისი დანახით. ქმარს სახე გაფითრებოდა, თმა აბურძღნოდა, თვალები ვადმოკარკლოდა. ერთი კი შეძახა ცოლს, მელანია, მიშველე, ალი მომდევსო, და იატაკზე გაიშხლართა. ცოლი მივარდა კვილით, ძლიეს აათრია ქმარი და ლოგინზე დააწინა. მერე ჩაჰკითხა: კაცო, რა დაგემართა, მართლა მავნე ხომ არ დაგხვედრიო, მარა პასუხი ვერა გამოიტანარა მისგან. ქმარს ენა ჰქონდა ჩავარდნილი. იმ ღამის შეშინებულს მისცა სიცხე და ორი თვე ფეხზე აღარ დამდგარა, რაც იმ სოფელში მკრთხაეები და მარჩიელები იყვენ, ყველანი მოიპატიჟა მელანიამ ქმრის გამოსალლოცავათ; ყველამ ასე უთხრა: „ალი დახვედრია და იმას დაუბეჯია შენი ქმარი ქვეებითაო, ლომისის წმინდა გიორგის შეწრე ერთი ცხეარო, თუ გინდა, ქმარი გამოგიმთელდესო“. თუმცა ყველა ამ უბედურების მიზეზი პაწია ბერიკი იყო, რომელმაც ასე მწარეთ გადაუხადა მეზობელს ცხვირის დანაყვა და

ყურის ბიბილის ახევა, მარა მას ეს ამბავი არავისთვის გაუმხელია.

ბერიკი რომ თექვსმეტ ჩვიდმეტი წლის ახალგაზდა შეიქნა, თავის ბებიდასვე მოტაცა ნათლული, ერთი წელწერწეტი ათქირებული გოგონა, შეერთო ცოლათ და დადგა ცალკე. ბერიკს ახლა ბეროს ეძახდენ. ის იყო შოლტიეთ მოქნილი საროსტანის ჭაბუკი, რომელსაც წვერ-ულღაში ემწვანებოდა. მისი განიერი მხარ-ბეჭი მკლავის ღონეს ამტკიცებდა, ხოლო მისი ცეცხლმფრქვევი და დაუწყნარებელი თვალები უზომო ს-ხარბეს და შეუბრალებლობას ხატავდენ. ის იყო ერთი აზნაურთაგანი, რომელსაც მართო ერთი დროებითი ვალდებული გლეხი კიდევ შერჩენოდა და ხან დილით აწიოკებდა, ხან საღამოთა.

ახლაც ის სახლი, რომელიც მას ედგა ნახევრათ გადაუხურავა, თავის გლეხისგან ჰქონდა წართმეული. შარი მოუდგა, ხუთი წელიწადია, ნადელი არ მოგიციაო და სამაგვიროთ ეს სახლი წაართვა, მისივე ხარებით ჩამოატანია და საეზოვე გავერანბულ მინდორში დაადგმევინა.

მისი სიოზლით ისარგებლეს მამა მისის სახლიკაცებმა და რაც ადვილ-მამული ბეროს დარჩა მამა მისისაგან, სულ მეზობლებმა მიითვისეს, რადგან ობოლს პატრონი არ ჰყავდა და მოხუცებული ბებიდა კი ვერას აწყობდა. მაგიერთ როგორც კი ბერიკა წამოიზარდა, ცოლი შეერთო და ბებიდას გამოეცალა, ყოველთვე ნაუსამართლეთი თავის სახლიკაცებისა დაწვრილებით შეიტყო ზოგი თვით ბებიდასაგან და ზოგი მეზობლებსაგან. ამათ შურდათ ბერის სახლიკაცებისთვის მეტი ადვილ-მამულის შეძენა და მკლავ-ღონიერს ბერს აქეზებდენ, რომ სახლიკაცებისთვის არ შეერჩინა მისი მამა-პაპეული მიწაწყლის მითვისება. ამისგანო ულუყუა პუროთ დარჩენილი სისხლმჩქეფარე ახალგაზდა კბილებს უკრატუნებდა თავის ანგარებისმოყვარე ნათესაებს და ეძებდა შემთხვევას, რომ თავის მამ-ს დანატოვარი მიწა წყალი სახლიკაცებისაგან ისევე უკან დაებრუნებია.

ყველაზე უფრო მარჯვე დრო ამისთვის, რასაკვირველია, ჭირნახულის შემოსვლის ალო იყო. როგორც კი ს-მილი, პური ან ქერი მომწიფდებოდა მამა მისისეულ ყანაში, ბერი შეიწედა ორ, სამ გლეხს, წინ წაიძლოლებდა თავის დროებით ვალდებულ გლეხს ხარ-ურმიანა, მოტენდა ან მომკიდა სახლიკაცის დათესილ ყანას და ჩამოიტანდა შინ. ამ გვარი მოქმედებით იმან ბარე ორი-სამი-საყანე დაიბრუნა; ხოლო თავისი მოდავეები კეტით გაზურგა და გაითქვა სოფელში ძალმომრევის სახელი. ამ გვარი მოქმედებით ბერმა გიყიაშვილმა ძალიან დაიმტერა

ძველი წელიწადი ჯვარტვირთული მიდის.

სახლიკაცები და შორეული ნათესაეები. ისინი მუდამ ცდილობდნენ, რამე ცუდი შეემთხვიათ მისთვის: ბერს ან თავი წაეგო, ან ვინმე შემოკედომოდა.

შემოდგომის დამდეგს სოფელში სიმიდის ტეხა იყო გახურებული. ყოველ საღამოობით მთიდან მოქონდათ მეპატრონეებს ძარებით მოტეხილი და გლეხებისაგან გამოყოფილი სამოდო. ბერი გიჟიაშვილი მეტათ აღლევებულნი დარბოდა ხან მთაში, ხან ბარათ. ყველას ეჩხუბებოდა, ჩემი ადგილებიდან სიმიდი წამოვიღიათ, ან გამომიყავით, ან თავს გადაგუწეწოთ. ეჩხუბოდა ის დილით აღრიანათ მიდიოდა მთაში ორი უღელი ხარ-ურმით. მესრეები დაეპატუა იმ დღეს სამუშაოთ. კარგი მსხვილი კეტი მხარზე გაედვა და დაპატუებულ ხარ-ურმიან მუშებს წინ მიუძღოდა, მის სქელ გაბურძღვულ თმებს მთის საო ეთამაშებოდა.

— ბიჭებო, — უკან მოხედა ბერმა მუშებს — თქვენ არ დამიჯუთხეთ. ჩემ ადგილში დღეს სახლიკაცს ტეხა აქვს. სიმიდი უნდა წაფართვა და ორიოდეჯელ ეს კეტი უნდა დავაზმანო ზურგზე, რომ მეორეთ აღარ გაბედოს ჩემი ადგალის მოხნა.

— აჰ, ჩვენ ნუ გაგვრევე, ღმერთი გადღეგრძელებს, თქვენ ჩხუბში — გულ-შეკრთალათ უპასუხეს გლეხებმა.

— ნუ გეშინიათ. თქვენ მარტო სერი იყურეთ. როცა გიბძანოთ, მოტეხილი სიმიდი ძარებში ჩაყარეთ და წამომიღეთ. თითს ვერაინ დაგაწებსთ.

გლეხებმა პასუხი არ გაცეს, მაგრამ ჩუმათ ერთმანეთს უთხრეს: — ბიჭებო, თავს ვუშველოთ, თვარა ეს გეჟი დღეს მარცხს იზამს. ჩემ მტერს მოხედა მაგისი მოქნეული კეტი. მერე ამ ოჯახქორს, სად გამოუჭრია ამ სისხო კეტი? სახლის საძირკვლათ გამოადგება. არა, ძმაო, რაეარც დავინახოთ, რომ ერთმანეთზე მიიწიფეს, ჩვენ მაშინვე დავატრიალოთ ხარ-ურმები და წამოვიდეთ შანისკენ. ამასობაში ბერმა და მისმა მუშებმა ერთი სერი აივაკეს და შორს გამოჩნდა ოქროს ფერათ გადაყვითლებული სიმიდის ყანა, რომელშიაც გახურებული ტეხა იყო.

— მად დამიდექით, თუ კარგი ბიჭები ხართ — უკივლა ბერმა და შეანძრია მძლავრათ ჰაერში თავისი კეტი. სახლიკაცის მუშებმა მაშინვე დაანებეს თავი მუშაობას და განზე გადგნენ.

— რა გინდა, შე მგელო, რას მომხდომიხარ ამ ჩემ ყანაში — მოაძახა იქიდან ერთმა ვაჟკაცმა და ჩამოეგება. იმასაც მსხვილი კეტი ექრა ხელში და იქნედა. ბერის მუშებმა უცბათ გამოატრიალეს ხარ-ურმები და დაეშვენ თავ-დაღმა. ჯერ ესენი კიდევ სოფელში არ ჩამოსულიყვენ, რომ ხმა გაეარდა, ბერ

გიჟიაშვილს თავის სახლიკაცისთვის კეტი თავში დაუტუნია და სული გაუკვდებინებიაო. მეორე დღეს ბერ გიჟიაშვილს პოლიციის ბოქაული თავზე დაესხა ჯარით, დაიჭირა, შეჭკრა ბაწრით და წაიყვანა.

შობის წინა-კვირაში ქალაქს ქ... ჩავედი და ოლქის სასამართლოში მივედი, რალაც საქმე მქონდა საკითხავი. იქ ღერფთანში ხალხი მოგროვილ იყო და თოფების ჩხარა ჩხური შემესმა. მევედი ახლოს და რას ეხედავ? — ერთ მალალ-მალალ განიერ მხარბეჭებთან ტუსალს ხიშტიანი სალდათები გარს-შემოტყემოდენ. ტუსალი მეტათ მალალი მომეჩვენა, რადგან სალდათები მას ძლიეს ილლიამდის წედებოდენ. საპრობილეს მეტათ გაელახა ეს საწყალი, ტყავისა და ძელების მეტი აღარა იყორა. სახეზე მიწის ფერი ედვა. „ბერი გიჟიაშვილი!“ — უნებურათ წამოვიძახე. სადლა იყო მისი სქელი ხუჭუჭი თმა, ან ღონიერი მკლავები. დამინახა თუ არა, იმან ნახევრათ გაღებული თვალები სულ გადმოკარკლა და შემომძახა: „შემიბრალე, ხედავ რა ბედში ჩავეარდი. დღეს უნდა გამასამართლონ. მოისხი ჩემი წერილი ცოლ-შვილის მალლი, შემეწიე, მისაშუალე რამე“. ამდროს ხიშტიანმა სალდათებმა ხმა გააწყვეტინეს.

მე უნებურათ გული ამიჩუყდა, წამოვედი შინ, მარა მისი ტანჯული სახე თავიდან არ მშორდებოდა, მოჩვენებათ გადამექცა: აქ ეს კაცი უნდა დაღუპულ იყო და იქ სოფლათ ექვსი სული აღამიანი. ვინც დაწერილებით ცოდა ამ კაცის ამბავი არ შეიძლება არა შებრალებოდა. მოსამართლეთა წინ ედვათ მზა-კანონი და გამოძიება, რომლითაც ცხადათ მტკიცდებოდა, რომ ბერს გიჟიაშვილს კაცი მოეკლა. მაშ სამუდამოთ უნდა დასჯილყო ციმბირის მადნებში სამუშაოთ. ასეთმა მოსაზრებამ კიდევ უფრო ააღელევა ჩემი გონება. აი, აქ არის-მეთქი — წამოვიძახე — საჭირო ნაფიცი მსაჯულები. თვითონ მაგის კუთხის კაცები რომ დაგვევათ დამნაშავეს განსასჯელათ — ისეთი კაცები კი, რომ დამნაშავესთან არავითარი დამოკიდებულობა არ ჰქონოდათ, არც მტრობა, არც მეკობრობა — მე დარწმუნებული ვიყავი, რომ მაგისთანა დამნაშავეს გაამართლებდნ და ახლა ვინ იცის, რამდენი მაგისთანა კაცი ისჯება და რამდენი ოჯახი იღუპება!... ბერი გიჟიაშვილის გასამათლებას აღარ დავესწარი და ბინაზე დავბრუნდი.

იმ დამეს რალაც ძილი გამიტყდა. სულ იმ უბედური კაცის სურათი მიდგა თვალწინ. ბოლოს მამლის ყიულისას მიმეთვლიმა და ენახე საკვირველი სიზმარი. ვითამც ბერი გიჟიაშვილის განსჯა იყო. მო-

სამართლეთ თორმეტი კაცი ამოერჩიათ იმ კუთხიდან, საიდანაც თვით დამნაშავე იყო. საბრალდებულთ სკამზე იჯდა ბერი გიჟიაშვილი, რომელიც მე თვალს არ მაშორებდა და მიძახდა: „დამიცვე, დამიფარეო“. ვითამც მეც დაეთანხმდი. წამოდექი და დავიწყე ბერის საქომავოთ ლაპარაკი. ჯერ ავწერე მისი სიობლე, მისი ლეთის ანაბარათ აღზრდა, მეზობლების უსამართლოება, იმათ მიერ მითვისება ბერი გიჟიაშვილის მამა-პაპეულისა და როცა ბერი დავაქცა, თუ როგორ მოთხოვა უკანვე თავის სახლი-კაცებს მისი მამა-პაპისეული ადგილ-მამული, როგორ მიიქცა ჯერ სასამარლოში და იქ რომ ეგრა გააწყურა, როგორ შეუღლა თავისი მხნეობით და მძლავრობით მამა-პაპის მიწა-წყლის დაბრუნებას, როგორ გაუძალდა იმათგანი ერთი ავი სახლიკაცი, რომელიც აღარ ანებებდა ერთხელვე მის მიერ მითვისებულს ბერის მამის ყანას, როგორ იძულებული შეიქნა ბერი, ჩხუბი აეტეხა და ამ ხელდახელ შეტაკებაში როგორ შემოაკვდა ბერს ავი სახლიკაცი. შემდეგ ვითამც ცოცხლათ დავხატე და დავახასიათე მისი წვრილი შვილების გაჭირვებული ცხოვრება და ბოლოს შევეყირე ნაფიც მოსამარლევებს: ეთქვათ, რომ თვით ბერი გიჟიაშვილი თავისი უკმეზი ხასიათით შესაბრალებელი არ იყოს, ნუ თუ მისი წვრილი შვილები მაინც არ გებრალემათ, რომელიც შემშლით უნდა დაიხიკონ, თუ მათ მოაკლდათ მრჩენელი მამა. მე ვუყვი თვით თქვენ მამობრივ გრძობას, წარმოვიდგენ ამავე მდგომარეობაში თითოეულს თქვენ წვრილ შვილებს,—იმათ დედებს და მათი მეოხებით ვიწვევ თქვენ თანაგრძობას დამნაშავესადმი, რომელიც იძულებული იყო იმავე წვრილი შვილების გულისთვის ჩაედინა ასეთი წინდაუხედავი უნებური დანაშაულობა-მეთქი. ამ ჩემმა სიტყვებმა ვითამც დიდი შთაბეჭდილება მოახდინეს, როგორც ნაფიც მსაჯულებზე, ისე თვით მთელ საზოგადოებაზე. ვითამც საზოგადოებამ დამიკრა მოწონების ტაში და ამ დროს სასამართლოს დარბაზის კუთხიდანაც მომესმა ერთი ქვრივის ქვითინი, რომელსაც ქმრის სიკვდილს შემდეგ დარჩენოდა რამდენიმე წვრილი შვილები და დიდ გაჭირვებაში თურმე იყო ჩაფარდნილი.

ნახევარ საათს შემდეგ ნაფიცი მსაჯულები გამოვიდნენ და ვითომ გამართლეს ბერი გიჟიაშვილი. საზოგადოება ძალიან კმაყოფილი დარჩა. ამ დროს ვითამც მომეარდა ბერი გიჟიაშვილი, გადამეხვია და თავის მძლავრ მკლავებში ისე ჩამიკრა, რომ მახრჩობდა. მართლაც ძილში ვიგრძენი, რომ რაღაც სული მეგუბებოდა და ძალა დავატანე ჩემ თავს გამომლევძებოდა. გავაჭყიტე თვალები და შევნიშნე, რომ მზე მალლა წამოსულიყო. მაშინვე წამოვარდი ლო-

გინიდან, საჩქაროთ ჩაეცვი, პირი დაეიბანე და მოვედი ქალაქ ქ... სალაყბოზე მზიარული სახით, რადგან ჯერ სიზმრის შთაბეჭდილება კიდევ არ გამომნელებოდა. ამ დროს წინ შემეფეთა ის ნაფიცი ვეკილი, რომელიც გუშინ სასამართლოს სხდომაში ბერ გიჟიაშვილს იცავდა და საჩქაროთ ვკითხე, რა ჰქენი?... როგორ გათავდა-მეთქი—ბერი გიჟიაშვილის საქმე?...

იმან თვალეზი დანაბა, ხელი უსიამოვნოთ გაიქნია და წარმოთქვა:—„კატორლა გადაუწყვიტესო“.

ამ გაგონებაზე თითქოს რაღაც გულისძაფი ჩამაწყდა: „საცოდავი მისი წვრილი ცოლ-შვილი!“

გ. წეტყული.

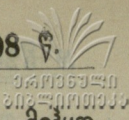
კრიტიკული შენიშვნები.

(დასასრული *)

(„ბუნება და ცხოვრება“ ილია ალხასიშვილისა 1897 წ.)

შემდეგ ავტორი გადადის სომეხქართველთა შორის განწყობილებაზე და გვიცხადებს: კულტურულ ცხოვრებებს დასაწყისათ საქართველოში ბატონყმობის მოსპობის დღე უნდა ჩაითვალოსო. სადრამ სადაო, წმინდაო საბაო! ავტორი მთელი ჩვენი ათასი წლის კულტურას უარყოფს და საბუთი კი არაერთარი არ მოყავს; მისი აზრით კულტურული ცხოვრება და ბატონყმობა ერთათ შეუძლებელია. ბატონყმობა კი არა, მონობა იყო საბერძნეთში, რომში ძველათ, შემდეგ ევროპაში, მაგრამ ნუთუ მათ კულტურა არ ქონიათ? ნუთუ თამარის დროს, გიორგი ბრწყინვალის, ვახტანგ მეექვსის დროს ჩვენ კულტურულ ცხოვრებას მოკლებული ვიყავით?! ავტორის ამგვარი აზრი გასაოცარია და მხოლოთ იმით შეიძლება, აეხსნათ, რომ, იქნება, ავტორს სიტყვა კულტურა სრულიად სხვანაირათ ესმის, ვიდრე ჩვეულებრივ მიღებულია. სომხებს ავტორი კარგი თვალით უყურებს, აქებს მათ, ნატრობს, რომ იმათგარი ბევრი გეყავდეს. ავტორი აღარებს სომხებს და ქართველებს ერთმანერთში, აცხადებს, რომ ქართველები სომხებს ძლიერ ჩამოვრჩით და ამის მიზეზს ავტორი ისტორიულ პირობებში ეძებს, ერთ ალაგს გარდა, საცა ავტორმა ველარ მოითმინა და წამოიძახა: უი! მეხიც დაცემია ჩვენისთანა შვილებსო, ის ქართველების ბუნებას კი არ ახვევს ყოველ ფერს თავზე, არამედ ისტორიულ პირობებს და თავისივე აზრის გასამართლე-

*) ის. „კვალი“ № 51

ბლათ მოყავს ბ. ანტონ ფურცელაძის წერილიდან „მახვილი, თუ ინდუსტრია“ „საინტერესო ფაქტები“. ავტორი არ ჩაუყვირდა ამ „საინტერესო ფაქტებს“, თვარა დაინახა, რომ ან. ფურცელაძე სრულიად სხვანაირათ ხსნის ამ ფაქტებს, ვიდრე ავტორი ბ. აღხაზიშვილი ჩვენი ეკონომიურათ დაცემის მიზეზს ისტორიულ პირობებში ეძებს, ან. ფურცელაძე კი ქართველების ბუნებაში; ჩვენ გადატაკებას ამ საუკუნეში აწერს ქართველობის „სევე გაუმძღარ მუცელს, თავქარიანობას, გაქსუებას, სისუნაგეს“, ამის გამო ავინებს და ლანძღავს ქართველობას, როგორც ზემოთაც გვქონდა ლაპარაკი, ადამიანის ბუნებით ისტორიული მოვლენების ახსნა იგივე აუხსნელია. ჩვენმა არისტოკრატებმა შექამა ადგილმამული. რატომ? იმიტომ რომ ღორმუცელი იყო, თავქარიანი და სხე. ახა, ღმერთო! რაღა ყველა ღორმუცელი, ყველა თავქარიანი გამოდგა? რატომ იმ სახელოვანმა პოეტმა მინც ვერ შეიკავა თავი ამ ფლანგვისაგან, რომელსაც კარგათ ესმოდა ჩვენი ამგვარი მოქმედების შედეგი, როგორც ან. ფურცელაძე გვატყობიებს? ჩვენ არისტოკრატებს ამ საუკუნის დამდეგიდან მოკიდებული არ შეეძლო, მამული არ ექამა, აქ მისი ბუნება არაფერ შუაში იყო. ვინც უნდა ყოფილიყო მის ალაგას, თუნდა გერმანელი, თუნდა ინგლისელიც, ყველა ასე მოიქცეოდა. აი, რატომ; რუსების შემოსელებამდე საქართველოში ფეოდალურა წესწყობილება იყო; სახაზინო გადასახადი ნატურალური არსებობდა; არისტოკრატებს ნატურით იღებდა ყმებისგან ყოველგვარ გადასახადს; ფული კი არ იყო გავრცელებული და არც საქროებდა მასში ჩვენი არისტოკრატია, — თავის საფეოდალოს ის არ ვაცილდებოდა, მოთხოვნილება ნაკლები ქონდა, პური და ღვინო ბევრი გააჩნდა და მეტი რა უნდოდა? რუსებმა შემოიტანეს ჩვენში ევროპიული ცხოვრების ფორმა; ამ ფორმის დანახვამ გაუფართოვა ჩვენ არისტოკრატების მოთხოვნილება; გაფართოებული მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლათ ფული შეიქნა საჭირო; ფული არისტოკრატებს არ ქონდა, სამაგიეროთ მის ხელში იყო მამული, სომხის ხელში კი ფული. გასაჭირი მდგომარეობიდან თავადობა მით გამოვიდა, რომ მამულის ყიდვით შეიძინა ფული; როცა მამული შემოაკლდა, გლეხებს დაუწყო შევიწროება და სხე. ეს ფაქტები ჩვენ არაარობას კი არ ამტკიცებენ, როგორც აღხაზიშვილს გონია, არამედ იმას, რომ ჩვენც ისეთივე მორჩილი ვართ ისტორიული აუცილებლობის, როგორც სხვები. ან. ფურცელაძის გაცხარებულმა კილომ ავტორს დააფიქრა ისტორიულ პირობებში ჩვენი გაღარიბების მიზეზების ძებნა და გვეუბნება: ჩვენ თავდაზნაურობას მოა-

რული ჭირი შეხვდა—მანია განადგურებისა, მიჰყო ხელი და შეძენის მაგიერ, რაც მამაპაპული განძი ქონდა და მამულ-დედული, ფლანგა და ფლანგაო. ფაქტის აღსარება და მისი ახსნა ერთი და იგივე არ არის. ქართულ არისტოკრატას არ შეეძლო, მამული არ გავფლანგა ფულის მოსაპოვებლათ, როდესაც ეს ფული საჭირო იყო ახლათ გაღვიძებულ მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლათ; ვინც მიზეზს ჩვენი არისტოკრატების ბუნებაშივე ეძებს, ის ვერავითარ მიზეზს ვერ მიაგნებს: საზოგადოებრივი მოვლენის ახსნას ადამიანის ბუნება ვერ მოკცემს. საბოლოო დასკვნა, როგორც ან. ფურცელაძის, ისე ავტორის, სრული ჭეშმარიტებაა: სომხის ვაჭრები ჩვენი ეროვნული მტერი კი არ არის, ეკონომიური მტერია; ცხოვრება თვით ჩვენ ხალხშივე აცალკევებს ისეთ პირებს, რომლებიც იგივე იქნებიან ჩვენთვის, რაც სომეხი-ვაჭრები; დაეკითხეთ ხალხს და ის გეტყვის: ქართველ ვაჭარს ურიაც ჯობია და სომეხიცო. როცა ჩვენშიც ეკონომიური განვითარება ხალხს ორ კლასათ განაწილებს, სომეხი და ქართველი პროლეტარი ეროვნების მიუხედავთ ერთნაირ მდგომარეობაში იქნებიან; სომხობა, როგორც ნაცია, აქ არაფერ შუაშია; ჩვენ უნდა ვებრძოლოთ სომხის ბურჟუაზიას ეკონომიურ ნიადაგზე, და, რომ ეს ბრძოლა კი ხანია, დაიწყო ამ გვარ ნიადაგზე, ამას საუცხოვოთ გვიმტკიცებს ჩვენი საზოგადოების ერთი ნაწილის და მისი მეთურების ყვირილი ამ უკანასკნელ დროს: სომხობა ჩვენი მოსისხლე მტერიაო, თუ მესამოცდა ათე წლებში ჩვენი ჟურნალ-გაზეთობა უჩიოდა მხოლოთ სომხის ჩარხებს და სირაჯებს, დღეს საზოგადოების ერთმა წილმა მთელი სომხობა აღიარა მტრათ. ეს იმის მაჩვენებელია, რომ ქართველობას ეროვნული პრინციპი უფითარდება; ეს კი მოასწავებს ეკონომიურ წინმსვლელობას: ეკონომიურათ დაცემული ხალხი ნაციონალურ პრინციპსაც მოკლებულია, რის მაგალითს ისტორია არა ერთსა და ორს გვაძლევს.

ჩვენი წერილი გათავდა, ხოლო არ შეგვიძლია, არ შევეხოთ ავტორის შეხედულობას ქალის მოვლენების შესახებ. ავტორი თავის-თხზულების მეორე ნაწილში ეხება ქალების განათლებას და სამართლიანათ შენიშნავს, ოჯახისათვის გამოსადეგ ქალს გიმნაზიები მართო ვერ მოგვიმზადებენო; გვითითებს პოლონელებს და გერმანელებზე, რომლებიც „უფრო ზრდიან ცხოვრებაში გამოსადეგ ქალებსო“, თურმე, ნუიტყვი, ცხოვრებაში რომ ქალი გამოსადეგი იყოს, ნემეცები ასწავლიან მას გარდა გიმნაზიისა ჭრა-კერვას და მზარეულობას! ავტორის აზრითაც ცხოვრებისთვის და ოჯახი-

სათვისაც გამოსადეგმა ქალმა გიმნაზია უნდა გაათავოს, ქრაკერვა და მხარეულობა ისწავლოს, მორჩი და გათავდა! — აი, ქალი ამას ქეიაო, იძახის ქათამაშვილა ერთი პოლონელი ქალის შესახებ, რომელიც საუცხოვო „კუხარკა“ და „მოდისტკა“ არის მხოლოდ, მეტი არაფერი; ქათამაშვილის აზრი კი იგივე აეტორის აზრია. (74 გვერდი.) ამ სტრიქონების კითხვის დროს ძალა-უნებურათ წარმოვიდგებათ თვალწინ ღიბ-გადმოვადებული ბურჟუა, რომელიც გიცხადებსთ: ქალი ჩემი მონაა, ჩემი სიამოვნებისათვის არის გაჩენილი; მან კარგი პერანგი უნდა შემეიკეროს ხოლმე და გემრიელი საჭმელით ყელი ჩამიკოკლოცინოსო. აეტორი ტყუილათ გვაწონებს ნემეცების მიერ ქალის აღზრდას; ნემეცები ამზადებენ მორჩილ ცოლს და არა ცხოვრებაში გამოსადეგ ქალს. გერმანელი ქალი მოწიწებით შეყურებს თავის ქმარს, როგორც თავისთავზე გაცილებით უფროსს; გერმანელი ქალი იმ აზრშია აღზრდილი, რომ ის მარტო ოჯახისათვის არას დაბადებული. ქალების ემანციპაციის ყველაზე დიდი მტერი გერმანელები არიან. რაც გინდათ, უთხარით გერმანელს, ხოლო ქალების ემანციპაციას კი ნუ გააგონებთ; ეს სიტყვები მას ისეთ შიშსა გერის, როგორც მორწმუნე ბერს ჯოჯოხეთის სურათები; ქალების ემანციპაციის გაგონებაზე მას თვალწინ ეხატება ქალის მაგიერ რალაც საშინელი არსება, რომელიც მის ოჯახს, მის ბედნიერებას, მის კეთილდღეობას დამხობას და განადგურებას უპირებს. ადელი ასახსნელიც არის: გერმანელიისათვის ისეთი ოჯახი, რომელშიაც ის სრული ბატონია, ქალი კი მისი მორჩილი, მისი მასიამოვნებელი, აპგვარ ოჯახს შეცვლის, და, რასაკვირველია, გერმანელი ამის წინააღმდეგი იქნება. შეიძლება, აქამდის ქალის ერთათ. ერთი ასპარეზი ოჯახი იყო, მაგრამ დღეს ცხოვრება იცვლება; თვით ცხოვრება იმგვარსავე პირობებში აყენებს ქალს, როგორც მამაკაცს, იმასვე ითხოვს ქალისაგან, რასაც მამაკაცისაგან; ამიტომ აღზრდა-განათლება ქალისათვისაც ისეთა საჭიროა, როგორიც მამაკაცისათვის. ბერი მეტყვის, ჯერ მაინც ქალის უმთავრესი ასპარეზი ოჯახი არისო; შეიძლება, მარა ეს ოჯახიც იცვლება; ოჯახში ქალი და მამაკაცი ტოლი უნდა იყონ, ერთნაირი უფლებებით აღჭურვილნი; კულინარია კი მხოლოდ მორჩილი ცოლებისათვის არის დაარსებული. ნუთუ ქალის მოვალეობა ოჯახში გემრიელი საჭმელების მზადებაა? მეოჯახე ქალის უმთავრესი მოვალეობა შეიძლების აღზრდა არის; შეიძლება აღზრდას კულინარულ სასწავლებელში არ ასწავლიან. ახალთაობის რიგიანათ აღზრდისათვის დროის შესაფერი ფართო საზოგადო განათლება არის საჭირო. მიეცით ქალს ასეთი განა-

თლება და მაშინ ის, ოჯახში იმოქმედებს, თუ გარეთ, ყოველ გვარი მოღვაწეობ-სათვის მომზადებული იქნება. კულინარია კი მოცემსთ მორჩილ ცოლებს, რომლებიც ბერის იდეალია, და არა რიგიან ცხოვრებისათვის მომზადებულ ქალებს, როგორც აეტორს გონია. დროა გამოვერკვეთ, დროა მოვიშოროთ არისტოკრ ტიულ-ბურჟუაზული აზრები ქალის დანიშნულება-მოვალეობის შესახებ; დროა შევიგნოთ, რომ ქალიც ისეთივე წვერია საზოგადოების, როგორც მამაკაცი, მასაც ისეთივე მოვალეობა აწევს, როგორც მამაკაცს, თუ გნებავსთ, უფრო მეტიც; ოჯახში და ოჯახს გარეთ ის ჩენი ტოლია და, რაც ჩვენთვის მიკაჩნია საჭიროთ, იგივე საქაროა ქალისათვისაც. დროა ჩვენა სინიღისუც გავიწმანლოთ ღ ქალის გონებასაც „დაიძინე, ნანიინაო“ აღარ ეუძღეროთ.

ივ. გამატოკაძე.

გ ა მ ო კ ე რ ი თ .

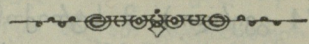
„ვერის“ თანაშრომელი ბ. ი. ფანცხავა აღტაცებაში მოუყვანია მოწმობას, რომელიც მას მე ვუწყალობე. („ვერა. №260) არ გვეგონა თუ ის ამდენათ გაიხარებდა, თვარა კიდევ უკეთეს მოწმობას მიეცემდი. მხოლოდ საქმე ის არის, რომ ბ. ფანცხავას ვერ გაუგია რიგიანათ შინაარსი ჩვენ მიერ მიცემული მოწმობისა. ჩვენ ვწერდით „ატეტესტატში“: „არც ლებონს და არც მის მიმდევარს, ბ. ფანცხავას, მეცნიერებასთან საერთო არა აქვსთ რა, რამდენათაც მათ გაგვაცენეს თავნი თვისნი ცნობილ თარგმანში“. ამის საბუთები მოუყვანეთ კიდევ ბ. ფანცხავას მისგან ნათარგმნი წერილიდან. ვერც ერთ ამ საბუთზე მან კრინტი ვერ დაძრა. და იმის მაკიერ რომ ჩვენ გაგვეცეს პასუხი, „კვალის“ რედაქციას შეეხო უწმაწური კილოთი. სამაგიეროთ ის გვაუწყებს, რა გრძობებმა გაიტაცეს, როცა მოწმობა მიიღო „კვალისაგან“. ვისთვის რა საჭირო იყო ამის ცოდნა, ალლახმა უწყის. საყურადღებო აქ ის არის, რომ ბ. ფანცხავას სურვილი აღძვრია გვერდში ამოუდგეს გუსტავ ლებონს, რაკი ჩვენგან მოწმობა მიიღო იმის, რომ იგი ლებონის შემცდარი აზრების თანხმა ბრძანდება. ჩვენთვის ყოველ იქვს გარეშეა, რომ ამ აზრებში ლებონიც და ბ. ფანცხავაც ლათაიობენ, მეტაფიზიკობენ და ულოლიკობენ. მაგრამ ნუ თუ ასეთი თანამოზირობა ბ. ფანცხავას ხდის მონაწილეთ ლებონისა იქაც. სადაც ამ უკანასკნელს ძალი შეწევს, როგორც მართლა და მეცნიერს? რა ღვაწლი მიუძღვის ბ. ფანცხავას მაგალითათ იმ კითხვების გამოკვლე-

ეაში, რომელიც ლებონს მეცნიერულათ აქვს ახსნილი თვის თხზულებაში! L'homme et société, leurs origines et leur histoire. აქ ლებონი გვიმტკიცებს მაგ. ჭეშმარიტებას ძირითადი პრინციპისას, რომ არა მარტო ბუნების მოვლენანი, არამედ საზოგადოებრივი მოვლენანიც თვის უომობელ და გადაუალ კანონებს ექვემდებარებიან. მართალია ლებონი ამლაშებს, როცა ამბობს, რომ აქამდის სრულიად უარყოფილი იყო ასეთი კანონების არსებობა იმ მოვლენათა შორის, რომელნიც ვითომ დამოკიდებულნი იყვენ კაცის ნებაზე, განგებაზე, ან შემთხვევაზეა. ძველ დროს რომ თავი დავანებოთ, ახალი დროის მეცნიერთა და ფილოსოფოსთა შორის დეასახელებთ ჰეგელს, მარქს, ენგელს, ბოკოს, სტატისტიკოსს კეტლეს, გელვეცის, გოლბახს და სხვებს, რომელნიც ამ შემთხვევაში თანახმანი არიან ლებონისა. ყოველ შემთხვევაში აქ ლებონი ნამდვილ მეცნიერულ საფუძველზე ამყარებს თვის გამოკვლევას. აგრეთვე სასტიკ მეცნიერულ მეთოდს ადგია იგი, როცა ამტკიცებს, რომ ისეთი სოციალური მოვლენა, როგორც მონობა, შექმნა წარმოებამ და წარმოებავე მოულო მას ბოლოვო, ¹⁾ ასე რომ ლებონი ბევრგან თვის თხზულებებში დიან მეცნიერია, ხოლო ბ. ფანცხავა არსად. მან მხოლოდ შეცდომებში და ულოღიკობაში ისახელა თავი ერთათ ლებონთან; ამის მკვალითები უკვე მოვანხვინეთ ბ. ფანცხავას. თუ ის ამაზე არ გვეთანხმება, სიტყვებს ბანზე კი ნუ აგდება, წინააღმდეგი დაგვიმტკიცოს; მაშინ მეცნიერის მოწმობას მიეცემთ; მანამდის კი ლებონს ლებონათ ვეგულებთ თვით ავით და კარგით, ბ. ფანცხავას კი მხოლოდ ნამდვილ ბ. ფანცხავათ, მარტოკა მისი არა. მეცნიერული კვლევით. საკვირველია! თუ კი ბ. ფანცხავას იმის იმედი ჰქონდა, რომ ამა თუ იმ მეცნიერის ყალბი აზრების შეთვისებით, სასიქადულო სახელს გაითქვამდა, რაღა ლებონი აირჩია! რატომ არისტოტელს არ მიმართა? ამ ფილოსოფოსსაც ხომ აქვს ისეთი აზრები, რომელნიც მეცნიერებისაგან უარყოფილია? მაშინ ბ. ფანცხავა აღსარებული იქნებოდა მეცხრამეტე საუკუნის არისტოტელათ.

ბ. ი. ფანცხავას სიხარულს საზღვარი აღარ აქვს, რადგან ვითომდა ტყუილში დაგვიჭირა. რაში ვტყუით ჩვენ ბ. ფანცხავას აზრით? მასში, რომ ჩვენი ფიქრით მოპირდაპირენი ჩაჩუმდენ და არა ჩვენ. ახლას გაიძახის, არაო, თქვენ ჩაჩუმდით და არა ჩვენო! მარა ამ აზრს მაშინვე არღვევს თვითონვე, როცა ამბობს: გზა ფართო გაქვთ გაშლილიო. თუ ფართო გზა გვაქვს, მაშ საიდან არის რომ ჩაჩუმდით? ცხა-

და, ბ. ფანცხავამ ჩვენ კი არ დაგვიჭირა ტყუილში, არამედ მან თავისი თავი დაიჭირა, თავში წამოსროლილი სიტყვა ბოლოში უარჰყო. ეს ასე სჭირს ყოველთვის ბ. ფანცხავას ²⁾...

სი - ძე.

ბ ა ქ ი.

(დასასრული) ^{*})

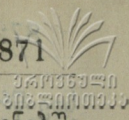
IV.

ფაბრიკებზე და ზავოდებზე მომუშავეთა სანიტარული მდგომარეობის გაუმჯობესობის საქმე მთელ რუსეთში ჯერ ახალი მოვლენაა. ჩვენში კი ამ მხარეს სულაც არ მიუხყრია კანონმდებლობის ყურადღება. ბაქოში მხოლოდ 1896 წელს შემოიღეს 9 მარტის 1892 წლის კანონები და ისინიც ეხებიან პრომისლებს მარტო, რომელთაც სამთომადნო უწყება განაგებს. რაც შეეხება ფაბრიკებსა და ზავოდებს, რომელნიც აქ ფინანსთა სამინისტროს ექვემდებარება, - იმათ ეს კანონები როდი ეხებიან, რადგან კავკასიაში ჯერაც არ არის 'მემოდებული' საფაბრიკო ინსპექციის¹⁾ დაწესებულება, მაგ. ბათომში ფაბრიკებსა და ზავოდებს ამ მხრით ადგილობრივი ბოქაული განაგებს. ერთი მხრით, რა თქმა უნდა, ამას უნდა მიეწეროს ყოველად უყურადღებობა ბაქო ბალახანის ნავთის წარმოების და ზავოდების. ადგილობრივ ნავთის მწარმოებელთა ამაზე მზრუნველობა კი, როგორც ზევით დავინახეთ, უმეტესათ უნიადაგონი აღმოჩნდენ დღემდე. აი, კიდევ ამის მაგალითი. 1896 წ. სამიწათმოქმედო სამინისტროსათვის წარდგენილ ქალაქში „სიგზდი“ თხოულობს

²⁾ ეს ჩვენი „მეცნიერი“ ძალიან გაუწიწმტებია ჩვენ მიერ ნასმარ სიტყვას „უგანასტადი“. მას ეს რადც უწმაწური სიტყვა ჰგონებია; მაშინ რადესაც ეს ნამდვილი დაწმასილური და ძველი ქართულია. ის წარმოდგება სიტყვა „უსტადიდან!...“ შოთა რუსთაველს აქვს ბეგრვან ეს სიტყვა „გეფხის ტყაოსანში“ ნასმარი. ხოლო უგანასტადი ნიშნავს უსტადის (წერილს) უგანა გვერდს. ძველათ წესიერ წერილს მეორე გვერდი დაუწკრედი ჰქონდა და ამ გვერდს ეწვეა უგანასტადი. ამ ყმათ სოფელში ეველგან სმარბენ ამ სიტყვას, როცა დაუწკრედი ქადადდის აღნიშვნა სურთ. უგატყვი იქნებოდა, ბ. ფანცხავას ჯერ ქართული შეესწავლა და მეორე დაწყო ძალით მეცნიერებას. ²⁾ ვტ.

^{*}) ის. „გვალი“ № 51.

¹⁾ ისილქ მისი: Эволюція цивілізації.

მუშებისათვის თავისუფალი სახაზინო მიწები დაკვი-
თმეთ, რომ იქ მათ ყაზარმები გაუმწონთ და ამით
შევითხელოთ მეტისმეტი შეჯგუფება, მათა თავის
მოყრაო, რითაც მათის აზრით „ძირითადათ გადა-
წყდება მუშათა საცხოვრებელი ბინების უპირველე-
სი საქთხი. უამისოთ კი არას გზით არ შეიძლება
სანიტარული გაუმჯობესობა პროპისლებისაო“. „ნავ-
თის მწარმოებელ უკანასკნელ სივზღზე“, ა, რას
ეუბნება დამსწრეთ თავმჯდომარე დევე: ნავთის წარ-
მოებამ ამ უკანასკნელ საანგარიშო წელს გადადგა
დიდი ნაბიჯი თავის წინმსვლელობაში და მოეცა
422 მილიონი სასარგებლო ნაწარმოები, რომლის
ფასი 9 კაპ. აღიოდა ფუთზე. ეს გარემოება კი ნე-
ბას გაძლეეთ თქვენ საუკეთესოთ მოაწყობთ პრომი-
სლების საქმე: გააუმჯობესოთ მუშების მდგომარეო-
ბა და იზრუნოთ იმათ ჯანმრთელობა“ე. შემდეგ,
მიულოცა რა მათ ნათხოვარა ადგილების დათმობა,
უსურვა, რომ ისინი ამ მიზნის განხორციელებას მა-
შინვე შედეგობდნენ. მარა ასეთი რჩევები „სივზ-
ღის“ მიერ ჯერაც ხელშეუხებელაა და ვინ იცის,
როდის მოვა სასრულეში, თუმცა მარტო ამით მაინც
არ გადაწყდება „ძირითადათ“ მუშების ახლანდელი
მდგომარეობის გაუმჯობესობა...

ასეთია მუშების მდგომარეობა ბალახანა-ბიბი-
ეიბატის პროპისლებზე. რაც შეეხება ზავოდების მუ-
შებს თვით ბაქოს „შავ ქალაქში“, ისინიც არა უკე-
თეს პირობებში არიან. აი, როგორ ახასიათებს მუ-
შებს აქაურ მდგომარეობას ამ ზავოდების ზედამე-
დველი: „ნავთის გადასამუშავებელ ზავოდთა შო-
რის სულ უმცირეს ნაწილს თუ აქვს ყველა მუშე-
ბისათვის ბინა, უმრავლესი მათგანი აძლევს ბინას
მხოლოდ უცოლშვილო მუშებს, ოჯახებიანი კი
ცალკე ქარაობენ სახლებს, რისთვისაც ზოგჯერ მათ-
განს ეძლევა 2-5 მან... ზოგი ზავოდი კი უოჯახო
მუშებსაც არ აძლევენ ბინებს. არის ისეთებიც, სა-
დაც ნოქრებისა და მემანქნეების მეტი არაინ ცხო-
ვრებს. სად, ან როგორ ცხოვრებენ ასეთი ზავოდე-
ბის მუშები, ყოველად უცნობა რჩება. შეიძლება
ისინი ქირობენ კიდევ სადმე სახლის კუთვულებს,
მაგრამ უფრო საფიქრებელია, რომ იმათ განსაზ-
ღერული ბინა არ აქვთ—ზაფხულობით სადმე ეზოში,
ან ზავოდების სახურავებზე, ღია ჰაერზე ძინაეთ, ზამ-

თრობით კი ზავოდების კარიდორებში და აინებში
ყრიან. ზავოდებთან აშენებული მუშების სახლები ვერ
აკმაყოფილებს უბრალო მოთხოვნილებას ჰიგიენის
და ცხოვრებისას. მემანქნეების, მოხელეების და მე-
ოჯახე მუშების ოთახები ცოტათი უკეთესია, თუმ-
ცა მომეტებულათ ისინიც ვიწრონი არიან და შიგ-
თითო ოჯახს გარდა გარეშე პირებიც ცხოვრებენ.
უოჯახოთა კაზარმები კი მეტისმეტათ მოუწყობე-
ლია: ვიწრო და დაბალი; ჰაერი იმათში 1 და ზო-
გან 0,5 კუბიკურ საჟენზე ნაკლები მოუდის სულზე.
ჰაერის გასაწმენდი არა აქვთ და თან ამ ოთახებში
საქმლის საკეთებელი პლიტებია, რომლებიც ნავთით
ინთება და კომლს და სიმყარდეს აყენებს ოთახში.
აქვე შრება მუშების ნავთიანი ტანისამოსი და სარე-
ცხი“... გარდა ამისა ეს კაზარმები ისე ახლოა ზავო-
დებთან, რომ იმათი სულის შემსუთავი ოშხივარა
პირდაპირ ცემს მუშების საძინებელ ოთახებში,
რაც მოსვენებას არ აძლევს მათ. ყველაზე უფრო
გაჭირვებულ მდგომარეობაში არიან ის მუშები, რომ-
ელთაც ზავოდებში ბინა არა აქვთ. ისინი ქირობენ
კერძო სახლებს, „ნომრებს“, როგორც აქ; მაგრამ
ასეთი ნომრები აქ ძალიან ძვირია: 5—10 მანათათ
არის თითო ოთახი.

ყველაზე უფრო გავრცელებული ავთამყოფობა
მუშებში 1897 წ. ბალახანის საავთმყოფოს ანგა-
რიშის სიტყვით არის მასჰანა (დახაშხვა) და დიზენ-
ტერია (სისხლით ფაღარათი). ამ ავთამყოფობათა ყო-
ველწლიური განმეორების მიზეზები არის ადგილობრი-
ვი სანიტარული (სასიმთელე) და ბუნებრივი პირობანი
ზაღახანა-საბუნნის პარამისლეებისა, სახელდობრ, უვარ-
გისობა სასმელი წყლებისა, ყოველად უხვირო საჭმე-
ლი მუშებისათვის, როგორც ზამთრობთ, ისე კი-
დეე უფრო ზაფხულობით, როცა იგი მუდამ ცარი-
ელი ჰაერით და საეჭვო თვისებათა მცენარეებით და
ხეზილით იკვებება. ა, ამით აიხსნება, რომ ჰაობის
ციება და სისხლით ფაღარათი მუდმივი მოვლენაა
პროპისლებსა და ზავოდებზე—ამობს იგივე ანგა-
რიში. საანგარიშო წელს 32 ავთამყოფში მოპყვარა
13 კაცი, რაც 40% შეადგენს სიკვდილისას. სა-
ავთმყოფოთა ექიმები ყოველ წლიურ ანგარიშებში
ნიშნავენ ხოლმე საავთმყოფოში ავთამყოფათის

სიეწროე და უადგილობას, უქიმების საჭირო რიცხვის ნაკლებობას და სხ.

საავთმყოფოთა ანგარაშებიდანვე ჩანს, 1) რომ ენერგიულ ავთმყოფობათა შორის პრომისლებსა და ზეადლებზე უფრო გავრცელებულია სქესებრივ ორგანოთა ავთმყოფობა ორთავე სქესთა შორის; ეს ავთმყოფობა უფრო ხშირია უბრალო მუშებში, მერე მემანქნეებსა, სლესრებსა და ჩილიგდრებს შორის, 2) უფრო ავთ ხდებიან სომხები, შემდეგ რუსები და თათრები; 3) 1897 წ. ავთ იყო მამაკაცები 8106, დედაკაცები - 431 და მომუშავე ბავშვები 245, რომელთა სუსტი ძალღონით, როგორც ყველგან, აქაც საკმარისათ სარგებლობენ კაპიტალისტები. რაც შეეხება დროს ავთმყოფობისას. - ეს უფრო იენისსა, იელისსა და აგვისტოს თვეებში იცის, როდესაც მეტასმეტი სიცხეებია პრომისლებზე.

ამისთანა ამბები სხვა ზეადლებში უფრო მეტი ხდება. საჭიროა „ნავ. მწარ. სიეზდის“ ზრუნვას მუშებზე შემთხვევითა ხასიათი არ ჰქონოდეს. ამას მოითხოვს ბაქოს ნავთის წარმოების წინმსლელობის საქმე და ის განსაკუთრებითი ბუნებრივი პირობები, რომელშიაც აქაური მუშები იმყოფებიან..¹⁾

აჩიქ.

საქველ-მოქმედო საქმე

გულითად მადლობას გუცხადებ ქაღალტონ ნ. კახუნია-ცაგანდისს, რომელმაც 4 რქტომპეკს ფოთში წარმოადგენა გამარჯობა სსკათა შორის ჩემ სსარგებლათ და შემოსავლიდან 20 მ. მე გამომიგზავნა.

სტ. გ. გელეიშვილი.

ქ. იუჩიკი.

თამარ ჯეღოვლის დიდი სურათი (ფერადი წამლებით) დღეის იქით გაიყიდება „ქვალის“ რედაქციაში 1 მ. 50 კ. (გასაგზავნი ფოსტის ხარჯი 30 კ.)

1) ეს წიკრადი სამწუხარათ მიღიან შემოკლდა. რედ.

ქართველნი მწერალნი

ასლათ დაიბეჭდა ფოტოტიმბიუკი სუქსათი ქართველი მწერლებისა.

იყიდება ყველა წიგნის მაღაზიებში თითოეული სურათი 75 კაპ. შემოსავალი ფულის 10% გადაიდება ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებრს სასარგებლოთ.

ადრესი: თფილისი, როინოვის ფოტოგრაფია.

(5-3)

საქმეწვილო ნახატებიანი ეურნახლი

„ჯეჯილი“

წალიწადი მათი

გამოვა 1899 წელსაც თვეში ერთხელ იმავე პროგრამით, როგორათაც აქამდის.

ეურნალი „ჯეჯილი“ მიღებულია თფილისის სავარქიო და კავკაიის ოლქის სამოსწავლო რჩეევბისაგან სასწავლებლების სამკითხველოებში საკითხავათ.

ეურნალი „ჯეჯილი“ თფილისში დატარებით ღირს—4 მან. თფილისს გარეშე გაგზავნით 5 მან. ცალკე ნომრის ფასი თფილისში არის 50 კაპ.

ხელისმოწერა შეიძლება მხოლოთ წლით და ნახევარი წლით.

ხელისმოწერა მიიღება:

1) თფილისში—წერა-კითხვის გამ. საზოგადოების კანცელარიაში (Дворцовая ул., д. Груз. Двор. № 101), და თვით „ჯეჯილის“ რედაქციაში (Артиллер. ул. № 5, возлѣ Кадетскаго корпуса.

ფოსტის ადრესი: Вѣ Тифлисе, въ редакцію грузинскаго дѣтскаго журнала „Джѣджили“.

რედაქტორ-გამომცემელი ან. თუშინიშვილი-წერეთლის

ს ა რ ჩ ე ვ ი

1898 წლის

კვალისა

I. მეთაური წიქილები.

წერილი რედაქციისაგან	1,21	37,53
დღევანდელი კითხვები, ნ. ჟორდანიასი	2	
თუილისის სამეურნეო საზოგადოება, მი- სივე	93	
ორიოდე სიტუვა ერობაზე, მისივე	109	
ბატონი ევანგულოვი, მისივე	129	
ერთი საუკუნე, მისივე	146	
საფრანგეთში, მისივე	165	
ჩვენებური საქმიანობა, მისივე	181	
ინტელიგენცია, მისივე	201,385,402	
ევროპაში, მისივე	217	
ქართლ-კახეთში, მისივე	237	
ჩინეთი, მისივე	269	
ომი იაპონიასა და ამერიკის შეერთე- ბულ შტატებს შორის გ. წყნეთისა.	285	
ჩვენებური საქმიანობა, ნ. ჟორდანიასი	305,320,337	
ვილიამ გლადსტონი, მისივე	353	
ჩვენებური საქმიანობა, მისივე	370	
პარტიობა, მისივე	418	
ქართველი მოწაფენი საშუალო სასწავ- ლებელში, მისივე	433	
არჩენები ევროპაში, მისივე	449	
კოტა რამ ისტორიიდან, მისივე	465	
თუილისი, მისივე	481	
ეკონომიური და პოლიტიკური ბრძოლა დასავლეთ ევროპაში, მისივე	513	
ბისმარკი, მისივე	545	
კახეთი, მისივე	593	
მილიტარიზმი, მისივე	609,625	
საზოგადო მოღვაწეობა, მისივე	641,657	
სახალხო კითხვების გავი, მისივე	673	

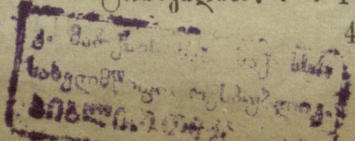
თეატრი, მისივე	690,705
არჩენები ბათუმში, მისივე	721
ყიუიანის და გელევიშვილის საქმე, მისივე თანამედროვე ქალაქის მოვალეობა, მი- სივე	737
753,769,785	
გადასახლება, I მისივე	821,857

II. მეცნიერება, ისტორია, ჯანსჯელობა, ფილოსოფია, ბიოგრაფია და ნეკროლოგია.

ილია სერგებრიაკოვი, (ოქრომჭედლი- შვილი).	899რ. 46
საქართველოს ისტორიის მასალა.	69
საქართველოს წარსულის სასტატისტიკო და საეკონომიო შესასწავლათ გ. სსსს- ნაშვილის	194
კოტა რამ ისტორიიდან, ნ. ჟორდანიასი	253
სამეცნიერო საუბარი, გ. წყნეთისა	260
სამეცნიერო საუბარი მაზაკვალისა	277
ქართლის ცხოვრების გადმოცემა, ფ. მა- საძამის	351,381,414
ალექსანდრე როინაშვილი, (ნეკროლო- ლი)	361
ვერა ჯაფარიძის ასული, (ნეკროლოლი).	377
ვასკო დე გამა	417
არხიმედი	569
მარკონი	689

III. სხვა ქვეყნის ამბები.

მგზავრის შენიშვნები (მიუნხენი) ფ. მა- ტიშვილისა.	899რ. 47,66,87,379,394,412,427, 442,477,540,570,604,622,
---	--

წერილი პარიჟიდან, X.	გვერ. 59,160
ალფონს დოდე	73
წერილი პარიჟიდან, le	86
წერილი ამერიკიდან, ა. ამერიკელის	100,119,174
წერილები შვეიცარიიდან, დ. თაფურძე- ძესა	346, 537, 582, 653, 671
სარეისხტავო არჩევნები გერმანიაში, ფ. ჰატრეშიელის	491
საფრანგეთში რადიკალური სამინისტრო, მისივე	503
საზღვარ გარეთ	634, 651, 666, 678, 698, 714, 727, 744, 777, 830
ბოსფორიდან, ასეუ წაჭკეელის	654
ჩინეთ-იაპონიის ეკონომიური მდგომარეობა, B.	669, 700
წერილი საფრანგეთიდან, X.	685

IV. ჰ ა ლ ი ტ ი კ ა .

ვეროპა 1897 წ., ე—ა.	გვერ. 17, 33
უმართებულესი სენატის განმარტება ხი- ზნების შესახებ	52
სახელმწიფო ხელ-შეკრულობა, ანუ ტრაქ- ტატი	147
გერმანიის ამბები (საგარეო პოლიტიკა), ფ. ჰატრეშიელის	188, 208, 247, 264, 297, 316
პოლიტიკური ამბები ოსმალეთში, ასეუ წაჭკეელის	280
პოლიტიკა, გ. წყნეთელის	801, 825

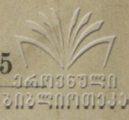
V. ჰ ა ე ზ ი ა .

სახალწლო იმედები, ფანდის	გვერ. 4
განთიადი, დ. თამაშვილის	8
ქუჩაზე, ი. ევდოშვილის	31
სული — ლექსი პროზათ, განდგეილის	44
პოეტის ფიქრი, განდგეილის	59
ორი სიზმარი, გ. გოგოლაძის	84
* * გ. გოგოლაძის	121
მკედელი პეტრე, ი. ევდოშვილის	158
კუდი-ქიცონა მეგობარი, დ. თამაშვილის	174
ცრემლები, დ. თამაშვილის	192
* * დუტუ შკერელის	207
პირველი სიყვარული, დ. თამაშვილის	223
* * დ. თამაშვილის	246
დაპყმეს და აღდგა, გ. გოგოლაძის	255
სიკაბუკე ლექსი, დუტუ შკერელის	275
* * ლექსი, ი. ევდოშვილის	297
მეგობარს — დუტუ შკერელის	314

ნატერა ლექსი, ბ. დავითაშვილის	გვერ. 331
სიყვარული, ი. ევდოშვილის	346
ვაზაფხული, ბ. დავითაშვილის	361
ბიძია ლუკა, ი. ევდოშვილის	375
ორი სურათი, გ. გოგოლაძის	396
* * ი. ევდოშვილის	410
სიმღერა, ბ. დავითაშვილის	424
მდინარე ტენურს, რესტომ გუმა ჩიქვანის * * დ. თამაშვილის	440 458
გ. ჯალაღდელის სიკვდილის გამო, დუ- ტუ შკერელის	470
ორი ხმა, გ. გოგოლაძის	490
შორს, შორს!.. გ. გოგოლაძის	507
* * დ. თამაშვილის	517
1. გ. გოგოლაძის	539
სიმღერა, ბ. დავითაშვილის	553
მესმის, გ. გოგოლაძის	566
* * დ. თამაშვილის	583
* * ი. ევდოშვილის	599
სამი, სურათი, ბ. დავითაშვილის	678
* * გ. გოგოლაძის	636
* * დ. თამაშვილის	651
* * გ. გოგოლაძის	666
ჩენი დროის არმაზი, დ. თამაშვილის	681
* * ი. ევდოშვილის	800
გედის სიმღერა, ი. ევდოშვილის	711
პოეტი, გ. გოგოლაძის	730
ჩემი მეგობარი, გ. გოგოლაძის	762
მსურს აქ ვიყო, გ. გოგოლაძის	832
დილა, ივ. ჩხატარაიშვილის	842

VI. ბ ე ლ ე კ ტ რ ი ს ტ ი კ ა .

სახალწლო საუბარი * * *	გვერ. 15
კუჭა გამიბატონდა, დ. თამაშვილის	35
მეცხვარის ნაამბობი (ესკიზი) გ. წყნეთ- ლის	50
რა მოუვა სოსიკას, ბუბრძესა	89, 101, 125, 143, 163, 177
ოცდა ხუთიანის ნაამბობი, დ. თამაშვი- ლის	214
ფატმა, განდგეილის	234, 250
აღდგომა და შიშთივლები, განდგეილის	256
„ბაბლო კი“, შ. წაჭკეელის	267
თინას ლექური, ევ. განაშვილის	282
„მალულობია“ მოთხრობა, დ. თამაშვი- ლის	304, 318, 335
გრიშას ბედნიერება	314
ელპიტიშვილის	51

ენც რა უნდა თქვას, დ. — ისა	გვერ. 364
ჩემი სურათი, ბე — ლისა	398,429,444,461
საიდუმლო ბარათები ჭაჭანტასი	410,473,843
ტანი, დ. თამაშვილისა	478,494,509,527
ეს ძველი ფულია, სოფლის კაცისა	542,559,573, 589,606
„ვულციობამ!.. შ. ანაკისპირელისა	702
„ესცხოვრობთ... მისივე	750,764
„ხა, ხა, ხა, რა სულელი ხარ“!.. მისივე	782
თოფის სროლა, გ. წყნელისა	798,815,834
რა ზიზღით მიცქერის, შ. ანაკისპირელისა	850
განწირულნი (საშობო მოთხრობა) გ. წყნელისა	862

VII. კოტეხის დედასი

კერჩი, განჯა	გვერ. 24
სოფ. სურები	40
ქუთაისი, გურია, სადგური მოლითი	78
ბათომი	96
სახნერე, განჯა, ბათომი	111
წერალი ქუთაისიდან — ისისა	133,156
ყარსის რკინის გზიდან — ვალენტინისა	141
ზემო ქართლი, ე. სკაფილაძისა	151
ქიზიყის წინამხარე	169
ქართლი, ჩოხატაური	184
წერილი ქუთაისიდან — ისისა	192
ზოგი-რამ ქუთაისისა X.	198
ოზურგეთი, ლუკა სუნდაძისა	204
წერილი ქუთაისიდან — ისისა	221
ქართული საღამო იურიევი, გ. — ისა	221
ოზურგეთის წარპომადგენელთა კრება და ჩემი კანდიდატურა, ი. კაკაბაძისა	227
წერილი მოსკოვიდან, ა. ქე — ისა	229,249
მეაბრეშუმეთა პირველი ამხანაგობის საზოგადო კრება, დამსწრეთაგანისა	241
ჭიათურა, ბეჩისა	274
ბათომი, შუა-ქართლი, სოფ. წითა	291
ყარსის რკინის გზიდან, ვალენტინისა	295
ბათომი, ქუთაისი, კიდევ ქუთაისი	369
ჭიათურა, ქ. ბათომი, დაბა სახნერე	326
ზესტაფონი, ბასილეთი	340
ქიზიყი	358
ქიზიყი, ფოთი	373
ქუთაისი, ბათომი	388
ს. ქარელი, ქ. ზიყი	405
ზემო იმერეთი, სამტრედია	421
ქუთაისი, დ. სახნერე	437

დ. ძველი სენაკი, ს. ჭიათურა, ს. ლეღვანი	გვერ. 453
ბათომი	468
ხიდისთავი, სად. განჯა	500
ს. დიდი გომარეთი	516
ს. ალი, ს. რუისი	534
ს. ჭიათურა, დ. ზესტაფონი	549
სიღნაღი, ქიზიყი	562
ს. ჭალადიდი, ს. ალი	581
დ. ხონი, ს. სვერი	597
კახეთი, უწერა	612
ბათომი, ს. ზეინდარი	629
ქ. სოხუმი, ს. ფარცხმა	645
ქუთაისი, ს. ვარძია	660
ქ. ბათომი, ქიზიყი	677
აფხაზეთი, ს. ივანდიდი	694
ძველი სენაკი, ს. კარდანახი	708
ბათომი, ხონი	725
ქ. პიატიგორსკი, ს. თლუხი	741
სიღნაღი, ჭიათურა	757
ქ. ქუთაისი, ს. ჯაპანა	773
ქ. ბათომი	789
ძველი სენაკი, ზემო ქართლი, ქუთაისი	804
ქვემო მაჩხანა	826
ქ. ბათომი, ს. ხიდისთავი	838

VIII. კრატეკა და ბიბლიოგრაფია.

ხალხური პოეზია და ბ. კელენჯერძე, კრიტიკული წერილი ფ. მასრაძისა, ერთ წიგნაკათ გ. წყნელისა	გვერ. 84
დედათა კითხვა (ვაშაკიძის წერილის გამო) რდ — დასა	103,122,195,211,232
ბიბლიოგრაფია (მოამბე 1898 წ. № 1), მკითხველისა	106
ბიბლიოგრაფია („მოლოპულ გზაზე“), ჭაღარასი	179
ბიბლიოგრაფია (მოამბე № 2) მკითხველისა	212
ბიბლიოგრაფია (წყარო) ყარსისა	231
ბიბლიოგრაფია (მოამბე № 3) მკითხველისა	278
კრიტიკული შენიშვნები, (რამას განდევნა) მასკაველისა	396
კიდევ ორიოდ სიტყვა ინტელიგენციაზე, ი. ფაჩიანისა	474
საიუბილეო ბროშურა, ფ. მასრაძისა	519
თხზულებანი მამია გურიელისა, ი. კობახიძისა	523,529,557,563,584,599,619

	გვერ.		გვერ.
ზიბლიოგრაფია („კვართი უფლისა“) გ.		პასუხათ თ. გრიგოლ დიასამიძეს . . .	246
წიგნების	587	წერილი რედაქციის მიმართ	304
კრიტიკული შენიშვნები, (ცისკარა) ივ.		საქველ-მოქმედო საქმე	304
გომართლისა	683,718	მამა მაქარაშვილის წერილი	331
ახალი ტიპი ჩვენ ცხოვრებაში (ფირალი		ჩვენებური უგზო-უკვლობა, ნ. წიგნო-	
დავლადე) ალ. წულუკიძისა	730,746	ლისა	333
ა. ს. ხანანაშვილის ახალი წიგნი, გ. წიგ-		საქველ-მოქმედო საქმე	352
ნებისა	748,779,795	ბ. ნესტორ წერეთლის სავსუხოთ, ი.	
შენიშვნა, სი - ძისა	811	გაგაძისა	362
კრიტიკული შენიშვნები (ბუნება და		„კვალის“ რედაქციას, ი. რასტომსვი-	
ცხოვრება ილ. ალხაზიშვილი.) ივ.		ლისა	365
გომართლისა	846,867	ბ. ი. კა—ძეს პასუხათ, მ. მარგალიტაქ.	
		ახალი სენი ჩვენ პედაგოგიაში, ი. გომე-	
		ლაურისა	388
		წერილი ქუთაისიდან, ანთისა	424
		დასასრულის დასაწყისი, ნ. ჟ.	436
		ქუთაისის გუბერნიის თავდაზნაურთა	
		საყურადღებოთ, თ. ზღ. წულუკიძისა	440
		წერილები რედაქციის მიმართ	447
		სენაკის სკოლის საქმე, გ. ასუქუდინისა.	459
		წერილი საინგილოდან, ნ. გ.	470
		წერილი ქუთაისიდან, ანთისა	484
		წერილი ქუთაისიდან, ძისივე	501
		ქუთაისის ხელოსანთა საყურადღებოთ,	
		ბ. ალექსიძისა	507
		წერილები რედაქციის მიმართ	511
		წერილი ქუთაისიდან, ანთისა	518
		ქვემო მაჩხანის მომხმარებელ საზოგა-	
		დოების კრება, —ჟე—სი	554
		წერილი ქუთაისიდან, ანთისა	566
		წერილი რედაქციის მიმართ, ე. მსკიძისა	575
		ქვემო ქიზიყის მომხმარებელ საზოგა-	
		დოების საგანგებო კრება, —ა. — ი.	637
		წერილი კონსტანტინოპოლიდან, ი. სე	
		რატკულისა	639
		ერთი ქართველი ინჟინერი, გ — ი. ც — დისა	643
		როგორ ვიღვსასწაულოთ ასი წლის	
		დღე საქართველოს რუსეთთან შე-	
		ერთებისა, ა. ხანანაშვილისა	668
		კავკასიის მეორე საბაღოსნო გამოფენა	
		თფილისში, ი. ქ—ძისა	682
		წერილები რედაქციის მიმართ	704
		ბაქო, ანთისა 716,733,813,848,870	
		წერილი რედაქციის მიმართ	736
		წერილი ქუთაისიდან, ისი — სს	763
		საქველ-მოქმედო საქმე	800
		ივერიის მკლავაძენი, გ. გოგუაძისა	808
		წერილები რედაქციის მიმართ, ს. კილა-	
		ძისა. ა — რე საბუღაძისა	812
		წერილები რედაქციის მიმართ, მდივანი,	
		კვიტაშვილი, გველსიანი, გელაზარო-	
		ვი, სტუდ. ნიკო ელიავასი	833
		გამოკერიო, სი — ძისი	869

IX. ბუბლიცისტიკა და სტრუქტურა.

რუსეთი 1897 წ. ნ —	გვერ.	5,31
ჩვენი ქვეყნის ეკონომიური მოძრაობა,		
ფ. მახარაძისა	10,25	
ჩვენი ქვეყნის ვითარება, მ. იესუშვილისა.	41	
რუსეთი ქრონიკა, — ე. — ძისი	82,159,262,300	
1898 წ. სახელმწიფო ხარჯთ აღრიცხვის		
გამო — ნ —	116	
ამბები რკინის გზის სახელოსნოდან 1.	122	
ტეროპა ქრონიკა	136	
მეფე ერეკლეს ფონდი, გ. წიგნებისა	149	
მეტე სინათლე, ნ. ყოფიანისა	184	
შენიშვნა, დ. კალანდარიძისა	187	
საზოგადო საქმე ჩვენში, გალანტინისა	224	
ორი. დე სიტყვა ინტელიგენციაზე, ი. ფა.		
რანისა	294,314	
შენიშვნა გ. წიგნებისა	315	
შინაური ქრონიკა	342	
საზოგადოების საყურადღებოთ	401	
საზოგადო მოსაზრებანი მოსამართლეო-		
ბაზე, იუჩისტისა	791	
294,314,315,316,317,318,319,320,321,322,323,324,325,326,327,328,329,330,331,332,333,334,335,336,337,338,339,340,341,342,343,344,345,346,347,348,349,350,351,352,353,354,355,356,357,358,359,360,361,362,363,364,365,366,367,368,369,370,371,372,373,374,375,376,377,378,379,380,381,382,383,384,385,386,387,388,389,390,391,392,393,394,395,396,397,398,399,400,401,402,403,404,405,406,407,408,409,410,411,412,413,414,415,416,417,418,419,420,421,422,423,424,425,426,427,428,429,430,431,432,433,434,435,436,437,438,439,440,441,442,443,444,445,446,447,448,449,450,451,452,453,454,455,456,457,458,459,460,461,462,463,464,465,466,467,468,469,470,471,472,473,474,475,476,477,478,479,480,481,482,483,484,485,486,487,488,489,490,491,492,493,494,495,496,497,498,499,500,501,502,503,504,505,506,507,508,509,510,511,512,513,514,515,516,517,518,519,520,521,522,523,524,525,526,527,528,529,530,531,532,533,534,535,536,537,538,539,540,541,542,543,544,545,546,547,548,549,550,551,552,553,554,555,556,557,558,559,560,561,562,563,564,565,566,567,568,569,570,571,572,573,574,575,576,577,578,579,580,581,582,583,584,585,586,587,588,589,590,591,592,593,594,595,596,597,598,599,600,601,602,603,604,605,606,607,608,609,610,611,612,613,614,615,616,617,618,619,620,621,622,623,624,625,626,627,628,629,630,631,632,633,634,635,636,637,638,639,640,641,642,643,644,645,646,647,648,649,650,651,652,653,654,655,656,657,658,659,660,661,662,663,664,665,666,667,668,669,670,671,672,673,674,675,676,677,678,679,680,681,682,683,684,685,686,687,688,689,690,691,692,693,694,695,696,697,698,699,700,701,702,703,704,705,706,707,708,709,710,711,712,713,714,715,716,717,718,719,720,721,722,723,724,725,726,727,728,729,730,731,732,733,734,735,736,737,738,739,740,741,742,743,744,745,746,747,748,749,750,751,752,753,754,755,756,757,758,759,760,761,762,763,764,765,766,767,768,769,770,771,772,773,774,775,776,777,778,779,780,781,782,783,784,785,786,787,788,789,790,791,792,793,794,795,796,797,798,799,800,801,802,803,804,805,806,807,808,809,810,811,812,813,814,815,816,817,818,819,820,821,822,823,824,825,826,827,828,829,830,831,832,833,834,835,836,837,838,839,840,841,842,843,844,845,846,847,848,849,850,851,852,853,854,855,856,857,858,859,860,861,862,863,864,865,866,867,868,869,870,871,872,873,874,875,876,877,878,879,880,881,882,883,884,885,886,887,888,889,890,891,892,893,894,895,896,897,898,899,900,901,902,903,904,905,906,907,908,909,910,911,912,913,914,915,916,917,918,919,920,921,922,923,924,925,926,927,928,929,930,931,932,933,934,935,936,937,938,939,940,941,942,943,944,945,946,947,948,949,950,951,952,953,954,955,956,957,958,959,960,961,962,963,964,965,966,967,968,969,970,971,972,973,974,975,976,977,978,979,980,981,982,983,984,985,986,987,988,989,990,991,992,993,994,995,996,997,998,999,1000		

წიგნების	გვერ.	28
ჩვენი სახიობა, მახარაძისა	28	
ჩვენი სახიობა, მისივე	56	
ჩვენი სახიობა, Z	80	
ბ. ბალანჩივაძის მეორე ქართული კონ-		
სერტი	412	
ჩვენი სახიობა, მახარაძისა	761	
ჩვენი სახიობა, მისივე	794	
ჩვენი სახიობა, მისივე	832	
XI. საზოგადო და საქველ-მოქმედო წიგნები, წიგნები		
რედაქციის მიმართ	გვერ.	71
წერილები რედაქციის მიმართ	71	
რედაქციისაგან	108	
წერილები რედაქციის მიმართ	126	
და წერილი „კვალის“ რედაქტორს	179	
წერილები რედაქციის მიმართ	180	